

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Kulturní a sociální funkce psychedelických látek

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7507R036 – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Blanka Lisá**
Vedoucí práce: PhDr. Jana Jetmarová, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Blanka Lisá**
Osobní číslo: **P14000332**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Kulturní a sociální funkce psychedelických látek**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce bude zaměřena na analýzu kulturních a sociálních funkcí ayahuasky v konkrétních kulturních kontextech. Autorka práce představí dosavadní stav bádání (se zaměřením na kulturně-antropologický výzkum problematiky a jeho nejvýznamnější představitele). Na základě dostupných zdrojů provede interpretaci kulturních a sociálních funkcí ayahuasky jak z émické perspektivy uživatelů, tak z etické, analytické perspektivy badatele. Zahrne i rozbor fyziologických a biochemických účinků ayahuasky na organismus uživatelů. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

DOBKIN DE RIOS, Marlene a Roger RUMRRILL. A hallucinogenic tea, laced with controversy: ayahuasca in the Amazon and the United States. Westport, Conn.: Praeger, 2008, 162 s. ISBN 9780313345425.

DOBKIN DE RIOS, Marlene. Visionary vine: psychedelic healing in the Peruvian Amazon. San Francisco: Chandler Pub. Co, 1972, ix, 161 p. ISBN 0810204568.

FURST, Peter T. Halucinogeny a kultura. Praha: Maťa, 1996, 256 s. Nové trendy. ISBN 8085905205.

LUNA, Luis Eduardo. Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie. Vyd. 1. Praha: DharmaGaia, 2002, 267 s., [8] barev. obr. příl. Religio. ISBN 8086685020.

STAFFORD, Peter G. Encyklopedie psychedelických látek. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 1997, 495 s. Labyrint (Smena). ISBN 8072070576.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jana Jetmarová, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: 25. října 2015

Termín odevzdání bakalářské práce: 30. dubna 2017

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 15. prosince 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Vyjadřuji velký dík vedoucí bakalářské práce PhDr. Janě Jetmarové, Ph.D. za cenné rady, inspirující připomínky, odborné vedení a v neposlední řadě i za čas věnovaný této práci. Dále děkuji své rodině za podporu a trpělivost během celého mého studia.

Blanka Lisá

Anotace

Bakalářská práce se zabývá psychedelickým nápojem ayahuaskou. Cílem práce je analýza kulturních a sociálních funkcí ayahuasky v daných kulturních kontextech. Studie se nejprve zabývá dějinami antropologického výzkumu ayahuasky a uvádí jeho nejvýznamnější představitele. Následně popisuje fyziologické a biochemické účinky ayahuasky na lidský organismus. Prezentuje také různé skupiny konzumentů ayahuasky. Nakonec rekapituluje současný stav využití tohoto psychedelika a podává souhrn celé problematiky.

Klíčová slova

psychedelické látky, ayahuaska, šamanismus, rituál, horní Amazonie, uživatelé ayahuasky

Annotation

The bachelor thesis focuses on psychedelic drink ayahuasca. The aim of the bachelor thesis is to analyse cultural and social functions of ayahuasca in particular cultural contexts. Firstly, it provides an anthropological research of this psychedelic drink and represents the main representatives of this research. There is also described an analysis of physiological and biochemical effects of ayahuasca on the human body in this part. The next chapters focus on a wide range of ayahuasca users. The last part of the thesis describes the current state of this psychedelic drink and it also includes the final summary.

Key words

psychedelic substances, ayahuasca, shamanism, ritual, Upper Amazon, ayahuasca users

OBSAH

Úvod	9
1. Psychotropní látky a jejich rozdělení	11
1.1 Změněný stav vědomí.....	13
1.2 Psychedelické látky	14
1.2.1 Historie psychedelických látek	15
1.2.2 Kulturní vliv na psychedelické látky	16
1.3 Výzkum psychedelických látek.....	17
1.3.1 Výzkum ayahuasky	19
2. Ayahuaska	22
2.1 Chemické složení ayahuasky.....	24
2.2 Působení ayahuasky na lidský organismus.....	25
3. Uživatelé ayahuasky.....	28
3.1 Historicko-kulturně-náboženský kontext	28
3.2 Původní obyvatelé	30
3.2.1 Náboženské pojetí světa.....	32
3.3 Mesticové.....	33
3.3.1 Náboženské pojetí světa.....	33
4. Šamanismus.....	34
4.1 Šamanismus původních obyvatel	34
4.2 Mestický šamanismus (vegetalismo).....	35
4.3 Zaučení šamana	37
4.4 Postavení šamana v komunitě	39
4.5 Ženy, šamanismus a ayahuaska	39
5. Ayahuaskový rituál.....	42
5.1 Přípravy na rituál	43
5.2 Dieta a sexuální půst.....	43
5.3 Průběh rituálu.....	44
6. Tradiční pojetí nemoci	46
6.1 Etiologie nemoci.....	46
6.2 Rozdělení nemocí	46

7. Ayahuaskové vize.....	50
8. Ayahuaska a církve.....	52
8.1 Santo Daime.....	52
8.2 União do Vegetal.....	53
8.3 Barquinha.....	54
9. Ayahuaskový turismus	56
9.2 Nebezpečí ayahuaskového turismu	57
9.3 Výhody ayahuaskového turismu	58
9.4 Motivace turistů.....	58
10. Budoucnost ayahuasky	60
Závěr.....	62
Přílohy	64
Iquitos.....	64
Obrazové přílohy.....	65
Seznam použitých zdrojů	67

Úvod

Bakalářská práce se zabývá problematikou psychedelického nápoje ayahuaska, který hraje významnou roli v kulturním areálu horní Amazonie. Konzumace ayahuasky má v tomto regionu dlouhou tradici, která sahá hluboko do předkolumbovské doby. V práci jsou nejprve představeny psychotropní látky, k nimž se řadí psychedelika, tedy i ayahuaska. Dále jsou prezentovány důvody, proč se psychedelické rostliny používají podstatně více v Americe než v Asii a Evropě, včetně toho, jaký vliv mají na tuto skutečnost místní územní kulturní odlišnosti. Práce se rovněž dotýká současného stavu znalosti psychedelických látek s akcentem na problematiku ayahuasky.

V další části je pozornost věnována problematice využití ayahuasky v kulturním areálu horní Amazonie. V souladu s hlavním cílem práce, tj. analýzou kulturních a sociálních funkcí ayahuasky, jsou představeny skupiny obyvatel, pro něž ayahuaska tvoří základ místního náboženství i lidového léčitelství a formuje tak jejich kulturu a životní styl. Součástí práce je popis fyziologických a biochemických účinků ayahuasky na lidský organismus. K dokonalejšímu pochopení významu ayahuasky se práce věnuje problematice šamanismu a vysvětluje pojetí světa lidmi Amazonie, které se výrazně liší od jeho západního nazírání.

Dále je představen ayahuaskový rituál i tradiční způsob chápání příčin nemocí původními obyvateli Amazonie a mestici, pro něž ayahuaska představuje důležitý nástroj léčby. Pozornost je věnována fenoménu halucinatorních vizí, které se u konzumentů ayahuasky zpravidla dostavují. Zajímavostí je, že tyto vize jsou značně konzistentní, i když uživatelé ayahuasky pocházejí z různých kulturních prostředí.

Práce dále uvádí hlavní synkretické církve, které vznikly na území Jižní Ameriky ve 20. století a které ayahuasku, považující ji za svátost, konzumují při svých náboženských rituálech.

Se vzrůstajícím zájmem o ayahuasku je spojen aktuální fenomén ayahuaskového turismu. V této souvislosti je zmíněn i neošamanismus, včetně různých pohledů na něj. Rovněž je představena motivace západních turistů k účasti na ayahuaskové ceremonii.

Dnes se ayahuaskové seance již neodehrávají jenom na tradičním území Jižní Ameriky, ale začínají být praktikovány i v Evropě. K dokreslení problematiky je poslední kapitola

práce věnována aktuálnímu stavu vzrůstajícího zájmu o tento nápoj a zároveň bezpečnostním rizikům, která jsou s popularizací ayahuasky spojena.

1. Psychotropní látky a jejich rozdělení

Psychotropní látky jsou takové látky, které při požití způsobují změnu psychiky jedince a modifikují jeho mentální aktivitu. Patří sem látky přírodní nebo syntetické.¹ Aby bylo možno tyto látky zkoumat biochemicky, je nutno je oddělit od balastních příměsí a připravit je v čisté formě. První syntetickou psychotropní látkou, kterou se podařilo takto připravit, byl v roce 1806 alkaloid morfin obsažený v máku setém.²

Jelikož různí vědci volí při výzkumu psychotropních látek různé přístupy a rozdělují také tyto látky dle různých kritérií, není jejich současná klasifikace jednotná.

Vědec Albert Hoffman rozdělil psychotropní látky na analgetika, euforika, sedativa, hypnotika a halucinogeny.³

Farmakolog Jean Delay zařadil psychotropní látky do tří skupin, kterými jsou 1) sedativa, do kterých začlenil narkotika, barbituráty a uspávací prostředky, 2) stimulanty, kam patří například aminy - látky schopné měnit náladu a 3) deviátory, nazývané též halucinogeny nebo látky psychedelické. Na rozdíl od prvních dvou skupin nezpůsobuje třetí skupina látek fyzickou závislost. Právě do této třetí skupiny patří ayahuaska.⁴

Také lékařský chemik Alexander Shulgin rozčlenil psychotropní látky do tří kategorií, přičemž pro každou kategorii zvolil specifický symbol: ▲, ▼, ☼.

První kategorii látek nazval stimulanty, protože optimalizují různé psychobiologické funkce (zlepšují pozornost, zpřesňují myšlení, zvyšují bdělost a pohybovou aktivitu) a zvolil pro ni symbol ▲. Sem patří kofein, nikotin, kokain, syntetický amfetamin, metamfetamin a také betelové ořechy, které žvýkají obyvatelé Asie a Tichomoří. Při předávkování hrozí intoxikace, která se projevuje nervovými záchvaty a srdeční arytmií. Do druhé skupiny začlenil sedativa a přiřadil jim symbol ▼. Jejich účinky jsou opačné než ty, které navozují stimulanty. Zpomalují myšlení, po jejich podání je uživatel klidnější, pohybuje se zpomaleně a nemotorně, snadno upadá do spánku.

¹ DOBKIN DE RIOS, M. *Visionary vine: psychedelic healing in the Peruvian Amazon*. San Francisco: Chandler Pub. Co, 1972, ix, 161 p. ISBN 0810204568. S. 21-22.

² SCHULTES, R. E.; HOFMANN A. *Rostliny Bohů: jejich posvátná, léčebná a halucinogenní moc*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 1996, 192 s. ISBN 8086013049. S. 21-22.

³ Tamtéž, s. 13.

⁴ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 1, s. 22.

Do této kategorie jsou zahrnuty alkohol, benzodiazepiny (například Xanax a Valium), narkotické opiáty, anestetika, polynéská a havajská káva. Při předávkování může nastat kóma, respirační či kardiovaskulární selhání. Látky se symbolem jsou označeny jako psychedelické či halucinogenní. Patří k nim například LSD nebo substance obsažené v ayahuasce. Popis účinků těchto látek je nejobtížnější. Psychedelika nenabuzují ani netlumí duševní procesy, nýbrž mají schopnost modifikovat vědomí – myšlení, pocity a vnímání.⁵

Poněvadž účinky psychedelických drog nelze jednoznačně charakterizovat, existuje celá řada názvů, které se pro ně používají. Strassman předkládá nejčastěji užívané názvy:

- „*halucinogeny nebo iluzinogeny – vyvolávající halucinace nebo iluze*
- *psychedelika – odhalující mysl*
- *entheogeny – zprostředkovávající náboženskou zkušenost*
- *mystikomimetika – napodobující mystický stav*
- *oneirogeny – vyvolávající sny*
- *fanerotymy – zviditelňující pocity*
- *fantastikanty – vyvolávající fantazie*
- *psychodysleptika – rozrušující nebo narušující vědomí*
- *psychogeny – vyvolávající psychózy*
- *psychotoxiny – otravující mysl*
- *schizotoxiny – toxické tak, že mohou způsobit schizofrenii*
- *delirianty – způsobující delirium*“⁶

Lékaři pro tyto látky preferují název *halucinogeny*, poněvadž jejich podání halucinace navozuje. Ty však nejsou jediným symptomem jejich užití. Proto není název halucinogeny zcela výstižný.⁷

⁵ STRASSMAN, R. *Vnitřní cesty do vnějšího vesmíru: cesty do jiných světů prostřednictvím psychedelik a dalších spirituálních technik*. Vyd. 1. Praha: Dybbuk, 2010, 365 s. ISBN 9788074380303. S. 21-22.

⁶ Tamtéž, s. 23.

⁷ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 23.

Termín *psychedelika* poprvé navrhl uznávaný britský psychiatr Humpry Osmond ve spolupráci se spisovatelem Aldousem Huxleyem. Jimi byl zvolen takový termín, který by mohl být širokou odbornou veřejností akceptován a zároveň by nebyl spojován s negativními významy.⁸ Název psychedelika je etymologicky složen ze dvou slov: psyché – řecky duše a delein – manifest. Termín tedy odkazuje na základní vlastnost těchto drog, které odhalují - manifestují obsah mysli a ozřejmují duševní pochody.⁹

Protože termín psychedelika nejlépe vyhovuje látkám, k nimž patří ayahuaska, bude v předkládané práci striktně používáno právě tohoto označení. Poněvadž nápoj ayahuaska obsahuje substance, které jsou v západním světě (Česká republika není výjimkou) na seznamu zakázaných látek, je v tomto kulturním kontextu ayahuaska považována za drogu. Uživatelé ayahuasky v Amazonii ji však jako drogu nevnímají. Slouží jim jako prostředek, který pomáhá při lovu i léčbě nemocí a utužuje společenské vztahy. V souladu s domorodým pojetím nebude ayahuaska ani v předkládané práci jako droga referována.

1.1 Změněný stav vědomí

„Touha pravidelně proměňovat vědomí je vrozený a přirozený pud podobný hladu nebo pudu sexuálnímu.“¹⁰

Potřeba zažít stavy pozměněného vědomí je transkulturním fenoménem. Objevuje se ve všech kulturách a ve všech epochách lidských dějin.¹¹ Nejen u člověka, ale dokonce v rámci celé živočišné říše, je tato potřeba klasifikována jako čtvrtý základní pud. Existují stovky zmapovaných případů, kdy zvířata vyhledávala a konzumovala přírodní psychotropní látky, aby takových stavů dosáhla.¹²

⁸ MASTERS, R.; HOUSTON, J. *Druhy psychedelické zkušenosti: klasický průvodce účinky LSD na lidskou psychiku*. Vyd. 1. Přeložil Martina SWEENEY-SANOLLOVÁ. V Praze: Maťa, 2004. Nové trendy. ISBN 8072870858. S. 6.

⁹ STAFFORD, P. G. *Encyklopedie psychedelických látek*. Praha: Volvox Globator, 1997, 495 s. Labyrint (Smena). ISBN 8072070576. S. 86.

¹⁰ Weil in FURST, Peter T. *Halucinogeny a kultura*. Praha: Maťa, 1996, 256 s. Nové trendy. ISBN 8085905205. s. 15.

¹¹ FURST, P. T. *Halucinogeny a kultura*. Praha: Maťa, 1996, 256 s. Nové trendy. ISBN 8085905205. S. 15.

¹² DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRILL, R. *A hallucinogenic tea, laced with controversy: ayahuasca in the Amazon and the United States*. Westport, Conn.: Praeger, 2008, 162 s. ISBN 9780313345425. S. 104.

Psychedelika nejsou jediným prostředkem, kterým lze pozměněného stavu vědomí dosáhnout. K dalším takovým prostředkům patří například meditace, půst, sebebičování, hypnóza, žíznění či trans způsobený dlouhodobým nepřetržitým tancem. Psychedelika umožňují takového stavu docílit podstatně dříve a nevyžadují tolik koncentrace a přípravy. Pro příklad porovnejme efektivitu jógy a psychedelických látek. Aby se k těmto stavům dopracoval člověk praktikující jógu, je nutno ji provozovat po léta, po požití psychedelik se stav pozměněného vědomí dostaví během několika minut či hodin.¹³

Arnold M. Ludwig předkládá deset obecných charakteristik změněných stavů vědomí: změny v myšlení, narušené vnímání a chronologie času, ztráta kontroly, změny ve vyjadřování emocí, změny v obrazu těla, percepční zkreslení včetně halucinací, změny ve významu nebo významnosti, pocit nesdělitelnosti, pocit obrození a hypersuggestibilita. Právě v takovémto změněném stavu vědomí lidé nekriticky přijímají instrukce od šamana během ayahuaskového rituálu.¹⁴

1.2 Psychedelické látky

Psychedelické látky mají schopnost měnit stav lidského vědomí a jsou schopny vyjevit pochody mysli i její obsah. Po jejich požití dochází ke změně vnímání skutečnosti, prostoru, času i uvědomění si sebe sama (pocitu „jáství“). Člověk mizí ze svého důvěrně známého světa a vstupuje do světa zcela odlišného, v němž existují jiné zákonitosti, neznámé dimenze a převrácený čas.¹⁵

K psychedelikům patří přírodní látky rostlinného původu, obsažené právě v ayahuasce nebo v muchomůrce červené či v lysohlávkách. Dnes je známo asi sto padesát druhů rostlin a hub obsahujících psychedelické látky a majících schopnost měnit stav vědomí. Pravděpodobně však dosud nejsou všechny objeveny. Existuje také jenom málo míst, kde psychedelické rostliny nejsou využívány domorodou kulturou.¹⁶ Další psychedelika jsou látky syntetické, například LSD nebo látky živočišného původu, jako je bufotenin,

¹³ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 1, s. 23.

¹⁴ Ludwig in PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. Psyché. ISBN 9788024708713. S. 249-250.

¹⁵ SCHULTES, R. E.; HOFMANN A., pozn. 2, s. 13-14.

¹⁶ Tamtéž, s. 26.

obsažený v ropuším jedu.¹⁷ V dalších kapitolách se zaměřím na psychedelické rostliny, především ayahuasku, která je používána původními obyvateli horní Amazonie již od předkolumbovských dob.

1.2.1 Historie psychedelických látek

Rostliny obsahující psychedelické látky se používají už od prehistorie. Je tedy možné, že koncept božské existence se odvíjí právě od jejich nadpřirozených účinků.¹⁸ Proto jsou také nazývány „Rostliny bohů“.¹⁹ Takové rostliny odedávna hrály důležitou roli při náboženských obřadech a dodnes jsou uctívány a respektovány původními společnostmi, které navazují na tradici svých předků.²⁰ Požití těchto rostlin vede ke změněnému stavu vědomí, který umožňuje vstoupit do sféry nadpřirozena a komunikovat se spirituálním světem. Jak již bylo zmíněno v předchozím textu, člověk touží tohoto stavu dosáhnout již od nepaměti.

Využití rostlin nebo jiných přírodních substancí, které navozují změněný stav vědomí, popisují již historické zdroje. Jmenujme například Védské hymny z Indie a Homérovy epy z Řecka. Někdy se dokonce spekuluje o tom, že jsou tyto rostliny využívány přibližně půl miliónu let. Tedy od doby, kdy se člověk naučil zacházet s ohněm. Aby bylo možno aktivovat psychedelické látky a působit jejich prostřednictvím na vědomí člověka, musí být mnoho rostlin vařeno po dobu až několika hodin. Takový je i případ ayahuasky.²¹ V době, kdy člověk ještě neuměl používat oheň, nemohl dosáhnout účinku těchto rostlin, poněvadž je nemohl tepelně zpracovat.

V některých společnostech hrála zásadní roli v objevování vlastností psychedelických rostlin zvířata. Mezi sibiřskými šamany se traduje, že právě záliba sobů pojídat muchomůrku červenou navedla člověka k experimentování s ní.²² Zastaralý šamanský euroasijský kult muchomůrky přežívá na Sibiři dodnes.²³ Jiný příklad vztahu člověka a zvířete, pokud jde o požití psychedelik, zahrnuje nález meskalových bobů - fazolovitých

¹⁷ MIOVSKÝ, M. *LSD a jiné halucinogeny*. Boskovice: Albert, 1996. ISBN 8085834359. S. 28.

¹⁸ SCHULTES, R. E.; HOFMANN A., pozn. 2, s. 14.

¹⁹ Tamtéž, s. 20.

²⁰ Tamtéž, s. 9.

²¹ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 1, s. 26-28.

²² DOBKIN DE RIOS, M. *Hallucinogens: cross-cultural perspectives*. Bridport: Prism, 1990. ISBN 185327061X. S. 194, 195.

²³ FURST, Peter T., pozn. 11, s. 9.

semen jerlínu - v žaludku jelena, kterého ulovila skupina nížinných amerických indiánů. Domorodci je poté začali sami požívat.²⁴ Tyto boby jsou jedny z nejstarších a nejpoužívanějších látek rostlinného původu, které obsahují psychedelika.²⁵

1.2.2 Kulturní vliv na psychedelické látky

Psychedelické rostliny se používají téměř po celém světě, byť existují i určité výjimky, jako je Austrálie, Nový Zéland či Polynésie, kde původní obyvatelé tyto rostliny nejspíše nikdy nepoužili.²⁶ V Americe se psychedelické rostliny využívají mnohem více než v Evropě a Asii. V Novém světě se používá téměř sto třicet druhů takových rostlin, zatímco na starém kontinentu jenom asi dvacet. To však neznamená, že v Americe roste více takových rostlin. Příroda Euroasie je velmi rozmanitá a objevují se tu tytéž silně psychedelické rostliny. Lidé navíc toto území obývají déle než americký kontinent. Nabízí se tak předpoklad, že tato oblast překoná Ameriku a nabídne propracovanější magicko-náboženský systém „Rostlin bohů“²⁷, nicméně tomu tak není. Problematikou se zabýval americký antropolog Raoul Weston La Barre a poukázal na to, že hlavní příčina tkví v kulturní rozdílnosti obou oblastí.²⁸

Předkolumbovská společnost amerických indiánů byla jednoduchá a nediferencovaná. Psychedelické rostliny se používaly pro společné dobro všech členů komunity²⁹, jejíž život byl založen na lovu. Původní americké kultury byly závislé na opatrování potravy, což zajišťovali lovci. Náboženství těchto kultur má základ v šamanství lovců, kteří udržovali a upevňovali pouto mezi člověkem a bohy pomocí psychedelických rostlin. Tyto kultury kladly důraz na halucinace a vážili si těchto stavů.³⁰ Pro lovce a sběrače bylo nezbytností neustále v přírodě vyhledávat zdroj potravy a s tím nacházeli i nové rostliny s psychedelickými účinky. Přímým předchůdcem těchto indiánů jsou asijské lovecké a sběračské skupiny, které v době paleolitu a mezolitu přešly do Ameriky přes ledovou plochu, která spojovala Sibiř s Aljaškou.³¹

²⁴ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 22. s. 195-196.

²⁵ FURST, P. T., pozn. 11, s. 16.

²⁶ SCHULTES, R. E.; HOFMANN A., pozn. 2, s. 28.

²⁷ Tamtéž, s. 30.

²⁸ FURST, Peter T., pozn. 11, s. 9.

²⁹ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 22, s. 201.

³⁰ SCHULTES, R. E.; HOFMANN A., pozn. 2, s. 30.

³¹ FURST, P. T., pozn. 11, s. 9-10.

Národy východní polokoule se postupně přeměňovaly v pastevecké a zemědělské společnosti. Se změnou způsobu života v nich došlo ke vzniku hierarchicky uspořádané společnosti. Stále však přetrvávala víra ve schopnost těchto látek začarovat nepřítel. Elity nově vznikajících národů uchvátily psychedelika pro sebe a zakázaly s nimi plebejským členům společnosti manipulovat. Pro vládnoucí špičky stratifikované společnosti totiž představovalo případné zneužití těchto látek velké nebezpečí. Kdyby bylo šamanům dovoleno psychedelické rostliny používat, mohli by jimi vládce očarovat či dokonce zabít. Je tedy dosti pravděpodobné, že použití psychedelik v západní civilizaci vymizelo právě kvůli hrozbě pro vysoce postavené členy společnosti.³²

Za rozdílností ve způsobu použití i v počtu užívaných psychedelických rostlin v Eurasii a Americe stojí tedy především odlišný kulturní vývoj obou oblastí. V nediferencovaných společnostech amerických indiánů se informace o psychedelických rostlinách historicky předávaly z generace na generaci, napříč celým spektrem společenství, což se ostatně děje dodnes.³³ Naproti tomu v hierarchicky utvářených společenstvích východní polokoule se informace o psychedelických rostlinách pomalu vytrácely, až nakonec upadly v zapomnění zcela.

1.3 Výzkum psychedelických látek

Psychedelické látky byly vědecky zkoumány od 19. století. Jejich výzkum je spojen s kontaktem s nezápadními kulturami a s rozvojem kulturní antropologie, která se v rámci zkoumání lidských kultur rolí psychedelických rostlin ve společnosti také zabývá.³⁴ V té době se rovněž začínaly rozvíjet nové disciplíny jako etnobotanika a etnofarmakologie.³⁵ Ačkoli již byl v 90. letech 19. století syntetizován z peyotlového kaktusu meskalin, výrazný zlom nastal teprve v první polovině 20. století, kdy se Albertu Hoffmanovi podařila syntéza LSD. Brzy nato také popsal silné psychogenní účinky této látky. Vlastnosti LSD byly příznivější než u meskalinu, jehož užití bylo omezeno silnými vedlejšími účinky.³⁶ Psychedelika, zejména LSD, se poté začala hojně

³² DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 22, s. 201.

³³ Tamtéž, s. 202.

³⁴ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 27.

³⁵ McKenna, D. (2006). Ayahuasca: an ethnopharmacologic history in Metzner, R. Sacred vine of spirits: ayahuasca. 40 - 62. Rochester: Park Street Press. S. 42.

³⁶ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 27.

využívat v západní psychiatrii a psychologii. Pomocí LSD se léčily deprese, úzkost, psychosomatické poruchy i alkoholismus. S LSD pracoval také psychiatr českého původu Stanislav Grof. Popularizátor LSD Timothy Leary s ní v 60. letech 20. století seznámil mnoho mladých lidí, umělců a spisovatelů. Ve stejnou dobu se objevilo hnutí hippies a nastal skutečný „boom“ psychedelik.³⁷ Stoupenci hnutí tyto látky používali ve velké míře, vzniklo také psychedelické umění a psychedelická hudba.³⁸ V USA, Číně a Sovětském svazu se v oněch letech psychedelika používala také jako nástroj k vymývání mozku nebo jako sérum pravdy.³⁹

V USA výzkum těchto látek skončil v roce 1970 zavedením Zákona o sledovaných látkách (CSA, Controlled Substance Act). Kongres Spojených států amerických takto postavil psychedelika mimo zákon. Poté zavedly podobnou legislativu i další státy světa. Psychedelika totiž tehdy představovala sociálně politickou hrozbu a vědci nebyli schopni jejich nelegální užívání zastavit.⁴⁰

Milióny mladých lidí byly před zavedením tohoto zákona navíc ovlivněny výzvou Timothyho Leara, představitele tehdejší kontrakultury, který vyzýval k sociální revoluci prostřednictvím experimentování s psychedelickými látkami. Leary se snažil, aby LSD vyzkoušelo co nejvíce lidí, kteří by v důsledku tohoto zážitku změnili svůj postoj ke světu. Požadoval reorganizaci USA a chtěl, aby se obyvatelé země díky účinkům LSD, kterou nazýval „nejsvětější svátostí“, zaměřili místo předsudků a nenávisti na kooperaci a bezproblémové soužití všech občanů. I když měl mnoho mladých stoupenců, narazil na odpor opozičních sil.⁴¹ To, že tyto látky požívali mladí „neloajální, nezávislí, svobodomyšlní“ jedinci, vedlo k morální hysterii a panice. Objevily se i mýty, propagované oponenty, že LSD a ostatní psychedelika způsobují vrozené vady a duševní choroby a že jejich požívání vede k vraždám a sebevraždám. To vše vyústilo v zákaz jejich používání. Současné výzkumy však poukazují na to, že rozhodnutí

³⁷ METZNER, R. *Sacred vine of spirits: ayahuasca*. Rochester, Vt.: Park Street Press, c2006. ISBN 1594770530. S. 19-20.

³⁸ MCCLEARY, J. B.; MCCLEARY, J. J. (ed.). *Hippie slovník: kulturní encyklopedie (a frazeikon) 60. a 70. let 20. století*. Praha: V koprodukcii s nakl. Levné knihy, a.s. vydalo nakl. Volvox Globator, 2010. ISBN 9788072077908. S. 449.

³⁹ STRASSMAN, Rick., pozn. 5, s. 31-32.

⁴⁰ Tamtéž, s. 32.

⁴¹ Beresford in STAFFORD, P. G. *Encyklopedie psychedelických látek*. Praha: Volvox Globator, 1997, 495 s. Labyrint (Smena). ISBN 8072070576. s. 13.

o zákazu těchto látek nebylo založeno na odborných faktech, potvrzujících jejich nebezpečnost. Tehdy šlo hlavně o generační konflikt, o politickou neposlušnost a ohrožení tradičních hodnot a institucí.⁴² S novým protidrogovým zákonem skončilo testování účinků psychedelik na lidech, nicméně se tyto látky nadále používaly ilegálně a pokračoval výzkum na zvířatech.⁴³

Po desetiletích naprostého zákazu pokusů na lidech se dnes v USA znovu začala udělovat oprávnění pro výzkum psychologických a fyziologických účinků psychedelik na lidský organismus.⁴⁴

1.3.1 Výzkum ayahuasky

Počátek ayahuaskových rituálů v Amazonii není zcela jasný. Nikdo s jistotou nemůže říci, kde má použití ayahuasky svůj základ. Přestože se vědci domnívají, že ayahuaska byla používána již od prehistorie, neexistují žádná přesná data, která by toto tvrzení jednoznačně prokázala.⁴⁵

Ayahuaska se poprvé stala předmětem zájmu vědy v druhé polovině 19. století, kdy se o ni začali zajímat kulturní antropologové, etnografové, botanici, etnobotanici, chemici a etnofarmakologové. Poprvé se o jejím použití zmiňuje v roce 1851 anglický botanik Richard Spruce, který se s ní, ve formě nápoje, setkal v době, kdy žil v Brazílii s indiány kmene Tukano. Poznatky z jeho cesty vedly k přesné identifikaci liány *Banisteriopsis caapi*, která je hlavní přísadou nápoje, jako druhu čeledi *Malpighiaceae*. Spruce prováděl výzkum v Amazonii i nadále a své poznatky předložil v knize Poznámky o botanice v Amazonii a Andách, která byla publikována v roce 1908. Manuel Villavicencio, ekvádorský geograf, v roce 1858 píše o použití ayahuasky v kontextu s čarodějnictvím a věštěním.⁴⁶

V první polovině 20. století se výzkum ayahuasky ubíral dvěma směry. Za prvé se zkoumalo její chemické složení, za druhé se jednalo o správném taxonomickém

⁴² BLAINEY, M. G. Forbidden Therapies: Santo Daime, Ayahuasca, and the Prohibition of Entheogens in Western Society. *Journal of Religion and Health* [online]. 2015, 54 (1), 287-302 [cit. 2017-02-25]. DOI: 10.1007/s10943-014-9826-2. ISSN 00224197. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/s10943-014-9826-2>, S. 209.

⁴³ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 33.

⁴⁴ BLAINEY, M. G., pozn. 42, s. 292.

⁴⁵ MCKENNA, D., pozn. 35, s. 42.

⁴⁶ Tamtéž, s. 44.

názvosloví. V tomto období ale došlo i k mnoha omylům. Kupříkladu francouzský antropolog Reinberg ve své práci uvádí, že ayahuaska a yagé (tukanské slovo užívané v oblasti severozápadní Amazonky jako alternativní název pro ayahuasku) je označení pro dva rozdílné nápoje. Toto i další mylná tvrzení musely být později korigovány.⁴⁷

Terčem obrovského zájmu se ayahuaska stává v 60. letech 20. století za éry hnutí hippies. V roce 1963 vydali významní spisovatelé William Burroughs a Allen Ginsberg knihu *Yage letters* (Dopisy o Yagé), která vzbudila velký zájem o tento nápoj.⁴⁸ Během „Léta lásky“ v roce 1967 se v San Franciscu konalo symposium s názvem Etnofarmakologické vyhledání psychoaktivních látek. Tehdy to bylo vůbec poprvé, kdy se konala konference na téma botanika, chemie a farmakologie psychedelických látek. Na symposiu byla ayahuaska představena celému světu z výše zmíněných víceoborových hledisek.⁴⁹ Následující léta zaznamenala významný pokrok ve výzkumu chemického a farmakologického složení nápoje i jeho účinků. Svoji hřivnou významně přispěl tehdejší ředitel botanického muzea Harvardu Richard Evan Schultes, který publikoval práci o rostlinách obsahujících DMT (Dimethyltryptamin). Látka je přítomna v příměsích nápoje ayahuaska. V roce 1984 uveřejnil Terence McKenna, ve spolupráci s dalšími odborníky, studii o ayahuasce, která byla zásadní tím, že poprvé potvrdila vzájemný vliv DMT a alkaloidů při orálním použití ayahuasky.⁵⁰ V tomto období začíná publikovat i antropolog Luis Eduardo Luna, jenž v Peru pracoval s mestickými šamany, kteří ayahuasku používají. McKenna prováděl společně s Lunou v 90. letech 20. století výzkum u členů církve UDV (União do Vegetal), kteří používají ayahuasku jako svátost.⁵¹ Na výzkumu tohoto nápoje se až do své smrti podílela také antropoložka Marlene Dobkin De Rios či Stephan V. Beyer, který v roce 2010 vydal obsáhlou knihu *Singing to the Plants*, v níž je rozebrán život amazonských šamanů. Ayahuaska se díky globalizaci dostala do povědomí populace na celém světě. V dnešní době je ayahuaskový šamanismus propagován v literatuře, umění i na internetu.⁵² Od 90. let 20. století se také vyskytuje ayahuaskový turismus, o kterém poprvé v roce 1994 referovala

⁴⁷ MCKENNA, D., pozn. 35, s. 50-51.

⁴⁸ METZNER, R., pozn. 37, s. 12.

⁴⁹ MCKENNA, D., pozn. 35, s. 50-51.

⁵⁰ Tamtéž s. 51, 52.

⁵¹ Tamtéž s. 53, 54.

⁵² BEYER, S. V. *Singing to the plants: a guide to mestizo shamanism in the upper Amazon*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2009, xiii, 530 p. ISBN 0826347290. S. 337.

antropoložka Dobkin De Rios. V rámci ayahuaskového turismu se lidé z celého světa sjíždějí do ekvádorské, peruánské a brazilské Amazonie s cílem zúčastnit se ayahuaskových sezení s šamany a okusit tak změněný stav vědomí. Tento fenomén se vyskytuje čím dál častěji a podle Marlene Dobkin De Rios nemá nic společného s užitím ayahuasky původními obyvateli Amazonie.⁵³

⁵³ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRILL, R., pozn. 12, s. 69.

2. Ayahuaska

Termín ayahuaska je používán jak pro vlastní liánu⁵⁹, tak pro nápoj, jehož je tato liána hlavní součástí. Podle Beyera to je případ takzvané *Amazonské synekdochy*, kdy se celá věc pojmenuje po jedné z jejích komponent.⁶⁰ Nápoj je konzumován v oblasti horní Amazonie. Používá se v Peru, Brazílii, Ekvádoru, Bolívii a Venezuele.⁵⁴ Termín ayahuaska pochází z kečuánštiny, kde *waska* = liána a *aya* = duch, duše, mrtvá osoba. Překládá se jako „réva duše“ či „réva smrti“.⁵⁵ Nápoj má řadu alternativních názvů, které se liší podle jednotlivých oblastí. Jsou to například *caapi*, *dápa*, *mihi*, *kahi*, *natema*, *pindé*, *hoasca* či *yagé*. Luna ve své knize uvádí pro nápoj dokonce čtyřicet různých obecných termínů.⁵⁶ Účinky psychedelického odvaru bývají fenomenologicky prožívány jako „*osvobození duše z fyzického světa a ta následně může putovat celým širým světem nezávisle na těle*“.⁵⁷

O počátcích používání ayahuasky v oblasti Amazonie neexistují žádná přesná data. Přesto se někteří vědci, jako například Marlene Dobkin de Rios nebo Roger Rummill, domnívají, že ayahuaska je popíjena původními obyvateli Amazonie již po několik tisíc let. Od 16. století je tradičně používána také mestickými obyvateli, kteří konvertovali ke křesťanství a jsou míšenci mezi Evropany a původními indiánskými obyvateli Amazonie. Dále je používána členy synkretických církví, kteří ji považují za svátost a v posledních letech i západními turisty, kteří chtějí nápoj okusit.⁵⁸ O použití bude podrobněji referováno v dalším textu.

Nápoj ayahuaska se připravuje ze tří druhů lián rodu *Banisteriopsis*: *Banisteriopsis caapi*, *Banisteriopsis quitensis* nebo *Banisteriopsis inebrians*. Všechny zmíněné liány patří do čeledi *Malpighiaceae*. Biologicky je však možné všechny tři liány považovat za jediný druh, který je znám pod názvem *Banisteriopsis caapi*.⁵⁹ Liána roste hojně

⁵⁴ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 1.

⁵⁵ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 207.

⁵⁶ LUNA, L. E. *Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Překlad Jiří Salzmann. Praha: DharmaGaia, 2002, 267 s., [8] barev. obr. příl. Religio. ISBN 8086685020. S. 75.

⁵⁷ SCHULTES, R. E.; HOFMANN A., pozn. 2, s. 120.

⁵⁸ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 3.

⁵⁹ Gatesová in LUNA, L. E. *Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Překlad Jiří Salzmann. Praha: DharmaGaia, 2002, 267 s., [8] barev. obr. příl. Religio. ISBN 8086685020. S. 75.

na území amazonského pralesa ve všech výše zmíněných zemích, kde se z ní psychedelický odvar připravuje.⁶⁰

Nápoj je jenom zřídka kdy připraven pouze z liány ayahuasky (*Banisteriopsis caapi*), obvykle se používají i přídatné rostliny, respektive listy z těchto rostlin. Jsou to například chacruna, sameruca nebo huambisa.⁶⁰ Všechny obsahují látku DMT, která hraje významnou roli v psychotropní funkci odvaru. Chacruna je nejrozšířenější příměsí ayahuasky a je používána Kofány, Kašináhuy a dalšími kmeny, které žijí na východě Peru a Brazílie, a také členy UDV a mestickými šamany po celém Peru. Samerucu, která obsahuje ještě větší množství DMT než chacruna, používají některé domorodé skupiny původních obyvatel. Huambisu přidávají do ayahuasky kmeny v údolí Sibundoy, Kofáni a peruánští Huambizové.⁶¹

K těmto rostlinám se přidávají ještě další přísady. V některých zprávách se píše, že nápoj ayahuaska může obsahovat až padesát pět různých rostlin, jiné zprávy se zmiňují o tom, že se může skládat dokonce ze sto dvaceti různých druhů rostlin. Nápoj je však vždy nazýván podle základní složky ayahuasky, ať je množství rostlin přidaných do nápoje jakkoli velké.⁶²

Jak domorodci v oblasti Horní Amazonie přišli na kombinaci liány *Banisteriopsis a* přídatných rostlin obsahujících DMT? Mestičtí šamani by tvrdili, že je to naučila sama ayahuaska. Dosud však zůstává antropologicko-botanickou hádankou, jak původní obyvatelé Amazonie, a to bez znalosti západní chemie, na tuto kombinaci přišli.⁶³ Jak píše Richard Evans Schultes „*Člověk žasne, jak lidi v primitivních společnostech, bez znalosti chemie nebo fyziologie, vůbec dokáží přijít na to, jak aktivovat alkaloid inhibitorem monoaminové oxidázy.*“⁶⁴

⁶⁰ *Psychotria viridis* – botanický název pro chacrunu, *Psychotria carthaginensis* – botanický název samerucy, *Diplopterys cabrerana* – botanický název rostliny huambisa

⁶¹ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 77.

⁶² BEYER, S. V., pozn. 52, s. 207.

⁶³ Tamtéž, s. 211.

⁶⁴ Schultes in STAFFORD, P. G. *Encyklopedie psychedelických látek*. Praha: Volvox Globator, 1997, 495 s. Labyrint (Smena). ISBN 8072070576. s. 410.

Při přípravě ayahuasky se používá kůra z liány *B. Caapi* a případně listy z přídatných rostlin. Tato směs se následně několik hodin vaří. Vznikne z ní hořký, nelahodný odvar, který se po malých dávkách pije.⁶⁵

Účinky nápoje jsou závislé na řadě faktorů, jako je způsob přípravy, okolní prostředí, počet příměsí (přídatných rostlin). Účel použití závisí i na tom, jakým způsobem šaman ayahuaskový obřad řídí.⁶⁶

O objevení ayahuasky se traduje několik mýtů. Členové kmene Tukanů věří, že první lidé tohoto kmene připluli z nebes na kánoi ve tvaru hada. Bůh Slunce jim slíbil, že jim dá magický nápoj, který je bude spojovat s nebeskými silami. Mezi prvními lidmi žila také žena, kterou bůh Slunce oplodnil, když pohlédla na oblohu. Žena později ve sluneční záři porodila dítě, které se stalo psychedelickou rostlinou jménem Caapi.⁶⁷ U indiánů kmene Desana existuje mýtus, ve kterém se objevují podobné prvky. Z Mléčné dráhy připlula kánoe, ve které byl muž, žena a tři rostliny: cassavu, cocu a caapi. Tito indiáni, stejně jako příslušníci tukanského kmene, považují rostliny za dar boha Slunce. V obou uvedených mýtech lidé přicházejí z vesmíru a ayahuaska jim byla věnována jako dar, který je má spojovat s nadpřirozenými silami nebes.⁶⁸

2.1 Chemické složení ayahuasky

Nápoj ayahuaska obsahuje nejčastěji dvě složky - *Banisteriopsis caapi* a různé příměsi. Nejfrekventněji používanou příměsí je chacruna. Její botanický název je *Psychotria viridis*. Nápoj může obsahovat i jiné přídatné rostliny. Nejčastěji *Psychotria carthaginensis* či *Diplopterys cabrerana*, které jsou již zmíněny v předchozí kapitole. Kůra *B. caapi* obsahuje β -karbolinové neboli harmalinové alkaloidy - harmin, tetrahydroharmin (THH) a harmalin. Jsou to inhibitory enzymu monoaminoxidázy (MAO). V liáně je nejvíce obsažen harmin a THH. Harmalinu je zde menší množství. Listy *Psychotria viridis* obsahují N,N-dimethyltripamin (DMT). Samotné DMT podané perorálně aktivní není, jelikož je metabolizováno enzymem monoaminoxidázy (MAO). DMT se stává aktivní pouze za přítomnosti harmalinových alkaloidů obsažených v *B. caapi*, a teprve tehdy může v lidském těle působit. Tato synergická

⁶⁵ SCHULTES, R. E.; HOFMANN A., pozn. 2, s. 121.

⁶⁶ Tamtéž, s. 121.

⁶⁷ SCHULTES, R. E.; HOFMANN A., pozn. 2, s. 124.

⁶⁸ METZNER, R., pozn. 37, s. 11.

interakce mezi DMT a β -karbolinovými alkaloidy je základem pro psychotropní působení ayahuasky.⁶⁹

Proč mají psychoaktivní látky vliv na náš organismus? Svoji strukturou se totiž podobají neurotransmitterům, které slouží k přenosu nervových vzruchů. Harmin, který se vyskytuje v ayahuasce, obsahuje ve své struktuře stejný indolový kruh jako neurotransmitter serotonin. β -karbolinové alkaloidy ovlivňují aktivitu a hladinu tohoto neurotransmitteru. Hladina serotoninu v těle ovlivňuje náladu člověka a je zodpovědná i za jeho chování. Když se MAO inhibitory vyskytnou v lidském těle spolu se serotoninem, zvyšuje se jeho hladina a mění se tak nálada i chování člověka. Mozek se stává hyperaktivní, nastupuje psychoaktivní efekt - změněný stav vědomí, který při podání běžné dávky ayahuasky trvá 8–12 hodin. Délka působení nápoje závisí na tělesné hmotnosti a rychlosti metabolismu příslušného jedince. Zvýšená hladina serotoninu v lidském organismu vyvolává nauseu (pocit na zvracení) a emesis (zvracení). Proto se po požití ayahuasky lze často setkat i s těmito jevy.⁷⁰

McKenna a další badatelé vypočetli, že ve 100 ml ayahuasky, což je obvyklá dávka, používaná mestickými šamany, je obsaženo 467 mg harminu, 160 mg tetrahydroharminu, 41 mg harmalinu a 60 mg DMT.⁷¹

2.2 Působení ayahuasky na lidský organismus

Psychedelické látky působí na všechny mentální funkce člověka - na vnímání, myšlení, emoce, pohotovost těla i sebeuvědomování.⁷² Požití těchto látek ovlivňuje také fyzické funkce organismu. Pokud se nápoj připravuje jen z *B. caapi*, člověk trpí závratí, nevolností a silně se potí. Tyto projevy po chvíli odezní a nastoupí pocity příjemné, které jsou doprovázeny halucinatorními vidinami. Dostavuje se malátnost, vidiny různých barev, bílou počínaje a intenzivní barvami, často sytě oranžovou či červenou, konče. Omámený uživatel ayahuasky je následně přemožen spánkem, může se objevit zimnice. Často se dostaví silný průjem, který přetrvává dlouho po intoxikaci. Při podání ayahuasky s příměsemi, což je častější případ, jsou výše popsané příznaky ještě

⁶⁹ McKenna, D., pozn. 35, s. 41.

⁷⁰ Callaway. (2006). Phytochemistry and neuropharmacology of ayahuasca. In: Metzner, R. Sacred vine of spirits: ayahuasca. 94-116. Rochester: Park Street Press. S. 96-102.

⁷¹ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 114.

⁷² STRASSMAN, R. *DMT: molekula duše: převratný vědecký výzkum stavů blízkých smrti a mystických prožitků*. Praha: Dybbuk, 2005. ISBN 8086862100. S. 56.

intenzivnější. V počáteční fázi se může objevit výrazné snížení systolického krevního tlaku, spojené s několikavteřinovou ztrátou vědomí. V další fázi se naopak zvyšuje diastolický krevní tlak. Je ovlivněna pozornost, emoce a paměť uživatele. Navíc se může objevit třes, svalové záškuby, mydriáza (rozšíření zorniček) a tachykardie (zrychlená srdeční akce). Člověk, který chce požit ayahuasku, by tedy měl mít zdravé srdce. Proto se doporučuje před seancí projít lékařskou prohlídkou.^{73,74}

Častým průvodním jevem je již zmíněné zvracení. Někteří jedinci trpí žaludeční nevolností a zvracením i po dobu několika hodin, někdy jsou tak zesláblí, že sami nejsou schopni ani dojít na toaletu či požádat o pomoc. Podle šamanů je však právě zvracení znakem, že se tělo očisťuje od traumat, negativních emocí, či zlovyků. Proto také šamani nazývají nápoj *la purga*, očista. Někteří dokonce tvrdí, že zvracení je právě to, co uživatele „učí“. Po několika seancích si konzumenti na ayahuasku již zvyknou a často pak nezvrací vůbec, nebo zvrací pouze mírně, takže to pro ně již nepředstavuje žádný závažný problém.⁷⁵

U uživatelů ayahuasky, především pak u začátečníků, se často projevuje úzkost. Ayahuaska přináší významnou změnu vědomí a nikdo si nemůžeme být jist tím, jak právě on na ni zareaguje. Člověk může své tělo vnímat jinak, časté jsou mimotělní zážitky nebo vnímání vlastního těla jako těla zvířecího. Vize mohou být i děsivé. Někteří uživatelé hovoří cizími jazyky⁷⁶, jiným se může zdát, že umírají. Existují i vidiny, v nichž je tělo uživatele sekáno na kusy nebo iluze ve smyčce se točícího vlastního mozku. Může dojít k projevům šílenství. Někteří jedinci popisují zážitky z minulých životů. Existují ale i krásné vize. K nim se však člověk musí obvykle teprve propracovat opakovanou konzumací nápoje, jen málokdo jich dosáhne při jeho prvním požití.⁷⁷ V důsledku intenzivních prožitků bývají účastníci po ukončení seance často psychicky pohnuti.

Pozření ayahuasky podporuje poddajnost jedince a zhoršuje jeho paměť. V takovém stavu je člověk submisivní, poslechne každý příkaz a neklade odpor. Je to způsobeno

⁷³ SCHULTES, R. E.; HOFMANN A., pozn. 2, s. 124.

⁷⁴ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 151-152.

⁷⁵ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 209-213.

⁷⁶ Glosolálie je promlouvání či modlitba v mystickém, neznámém nebo neexistujícím jazyce

⁷⁷ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 152-155.

tím, že látky obsažené v ayahuasce účinkují na limbický systém, především pak na dvě jeho důležité anatomické struktury, hipokampus a amygdalu, které ovlivňují agresivitu a projevy obranných reakcí. Člověk se nachází ve stavu podobném hypnóze.⁷⁸

Účinky všech psychedelických látek na lidský organismus jsou podmíněny stavem mysli (set) a prostředím (setting). Toto vnitřní a vnější prostředí má na psychedelickou reakci uživatele stejně velký vliv jako podaná dávka ayahuasky. Stav mysli – set zahrnuje aktuální stav uživatele v okamžiku požití nápoje a během prožívání jeho účinků. Set zahrnuje momentální náladu, zdravotní stav, poslední požitá jídlo a pití i přístup konzumenta k nadcházejícím psychedelickým zážitkům. Náleží k němu rovněž trvalejší biologické a psychologické vlastnosti jedince, např. jeho adaptabilita, důvěřivost k chování druhých i počet a citlivost nervových receptorů jeho mozku. Prostředí - setting značí prostor (místo), v němž ke konzumaci ayahuasky dochází. Záleží na tom, zda je nápoj podáván venku, v přírodě, nebo naopak uvnitř budovy, i na tom, jaká zde panuje atmosféra. Roli hraje také chování spolukonzumentů, kteří jsou v témž prostředí jako uživatel. V potaz je třeba vzít i oblečení, pohyb a pach účastníků seance.⁷⁹ Set i setting jsou tedy velmi důležité faktory, které významně ovlivňují účinky ayahuasky na daný organismus.

⁷⁸ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRILL, R., pozn. 12, s. 16-17.

⁷⁹ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 40-41.

3. Uživatelé ayahuasky

Jak již bylo zmíněno, podávání ayahuasky má v kulturním areálu horní Amazonie (Upper Amazon) dlouhou tradici. Podle Dobkin de Rios a Rumrilla, kteří se problematikou ayahuasky zabývali, je nápoj na tomto území konzumován původními obyvateli po dobu několika tisíc let, přesto však, jak již rovněž zmíněno, neexistují pro potvrzení tohoto tvrzení žádná konkrétní určující data, tudíž se lze o počátku tradičního požívání nápoje pouze dohadovat. Je však již dokladováno, že od 16. století jej používají mesticí obyvatelé. V posledních osmdesáti letech je využíván jako svátost synkretickými církvemi. V důsledku globalizace světa a popularizace ayahuasky se oblast Amazonie potýká s ayahuaskovým turismem a s ním svázaným neošamanismem, přičemž užívání ayahuasky zde není rituální, nýbrž pouze rekreační.⁸⁰ Fenomén synkretických církví a ayahuaskového turismu bude podrobněji diskutován v dalších kapitolách. V této kapitole je pojednáno o uživatelích nápoje z řad původních obyvatelů Amazonie a mesticů.

3.1 Historicko-kulturně-náboženský kontext

Do objevení Ameriky žili v Amazonii pouze původní obyvatelé - indiáni. Po kolonizaci území Španěly a Portugalci se v 16. století v oblasti začalo objevovat mestické obyvatelstvo, což jsou společní potomci (míšenci) domorodců a Evropanů, z nich pak nejčastěji právě Španělů a Portugalců.

Domorodci v Jižní Americe požívali psychedelické rostliny v rámci svého animistického pojetí světa

v posvátném kontextu - pro komunikaci s nadpřirozenem a k získání vědění a síly. Nikdy je nekonzumovali pro zábavu nebo ze zvědavosti. Evropani, kteří začali kolonizovat Jižní Ameriku, měli však na požívání psychedelických rostlin odlišný pohled. Španělští kolonizátoři chápali jejich používání původními obyvateli jako výraz komunikace s ďáblem. Proto se snažili tyto zvyky vymýtit.⁸¹

V 17. a 18. stol. začalo veliké misijní dílo katolické církve, na kterém se podíleli zejména františkáni a jezuité. Jejich cílem byla christianizace celého kontinentu. Misionáři donutili domorodce, aby se usadili v redukcích (velkých vesnicích, misijních

⁸⁰ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRILL, R., pozn. 12, s. 1-2.

⁸¹ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 73.

sídlišťích), kde měli být uvedeni do křesťanského života evropského způsobu. Šířily se zde epidemie infekčních nemocí, které byly pro indiány, kteří se s těmito nemocemi dosud nikdy nesetkali, často smrtelné. Redukce tak měly značný dopad na masivní pokles počtu původních obyvatel. Navíc se tak rozpadl i tradiční způsob kmenového života indiánů. Lidé zde byli nuceni žít a pracovat pospolu, přestože pocházeli z odlišných kulturních poměrů. Mnoho původních obyvatel bylo evangelizováno. Vznikl také lidový katolicismus, ve kterém se smísily křesťanské prvky s prvky animismu.⁸²

Během kaučukové éry v letech 1880-1914 byli domorodci považováni jenom za levnou pracovní sílu a umírali ve velkém počtu na následky nemocí, zotročování a krutosti bílých sběračů kaučuku. Postupně tak mizely celé kmeny původních obyvatel.⁸³

Počet indiánů se od příchodu Evropanů na území Amazonie zmenšuje soustavně. V dnešní době se – v důsledku urbanizace oblasti – stěhuje stále více mladých lidí z džungle do měst. Zde jsou ovlivňováni mestickým náboženstvím a mestickými tradicemi, které potom upřednostňují před tradicemi a náboženstvím svých domorodých předků.⁸⁴

Přestože je tlak dominantní západní kultury a globalizace čím dál větší, používání psychedelických rostlin v Jižní Americe dosud nezaniklo. Mestici a domorodci, i přesto, že jich početně ubývá, stále ještě používají „Rostliny bohů“ v posvátném kontextu. Jak napsal Furst „*magické rostliny fungují jako prostředek k potvrzování a posilování kultury, a nejsou nějakým dočasným prostředkem, který naopak umožňuje z této kultury unikat*“.⁸⁵ Také díky rituální konzumaci těchto rostlin zůstává v Amazonii domorodá a mestická kultura (se všemi svými atributy) dosud ještě „živá“, i když o její zničení bylo usilováno od dob kolonizace po několik stovek let.

⁸² LUNA, L. E., pozn. 56, s. 34, 39, 40.

⁸³ Tamtéž, s. 34.

⁸⁴ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 7.

⁸⁵ Furst in LUNA, L. E. *Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Překlad Jiří Salzmann. Praha: DharmaGaia, 2002, 267 s., [8] barev. obr. příl. Religio. ISBN 8086685020. s. 73.

3.2 Původní obyvatelé

Počet původních obyvatel v oblasti horní Amazonie činil v době příjezdu Kryštofa Kolumba v 15. století zhruba 7-10 miliónů. Dnes jich je ve třinácti etnolingvistických rodinách pouze asi 1,500,000, a jejich počet každoročně klesá. Luis Eduardo Luna ve své knize *Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie* uvádí sedmdesát dva indiánských kmenů, které užívají nebo prokazatelně užívaly ayahuasku. Členové těchto domorodých amazonských skupin sdílejí společnou kosmologii. Svět vnímají animisticky a příroda je pro ně posvátná. Na život v deštném pralese jsou dobře adaptováni a jsou schopni svoje myšlenky, kulturu a víru sdílet se světem amazonské přírody, jejími rostlinami, minerály i zvířaty. Šamanismus pro ně znamená pojitko mezi těmito světy.⁸⁶

Od společností andské civilizace se původní obyvatelé, kteří používají ayahuasku, liší absencí „architektonické a metalurgické vytríbenosti“.⁸⁷ Vyznačují se sdílením stejných kulturních znaků, což jsou: „kultivace tropických plodin, konstrukce kvalitních říčních lodí, používání hamaků, výroba keramiky“.⁸⁸ Obývají doškové domy, živí se převážně rybami a dalšími říčními živočichy, pěstují maniok a žijí v jednoduchých nestratifikovaných společnostech, v nichž se nerozlišuje profesní specializace.⁸⁹ Díky výrobě kánoí se členové sousedních kmenů od předkolumbovských dob navzájem navštěvují a směňují si vzájemně zboží. Kulturní prvky si od pradávna navzájem vyměňují prostřednictvím:

1. obchodu: obchodují se solí, skořicí, kaktusovým vláknem, tropickým ovocem, zlatem, bavlnou a kožešinami
2. pravidla exogamie: muži si musí najít manželku z vesnice, kde se mluví jiným jazykem
3. herbalistů - „rostlinoznalců“, kteří podnikají dlouhé cesty mezi Tichým oceánem a džunglí, aby sbírali léčivé rostliny.⁹⁰

⁸⁶ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 144.

⁸⁷ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 34.

⁸⁸ Tamtéž, s. 34.

⁸⁹ Lowie in DOBKIN DE RIOS, M. *Visionary vine: psychedelic healing in the Peruvian Amazon*. San Francisco: Chandler Pub. Co, 1972, ix, 161 p. ISBN 0810204568. s. 45.

⁹⁰ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 282.

Marlene Dobkin De Rios ve své knize *Visionary vine* rozdělila používání ayahuasky těmito kmeny do třech základních kritérií:

I. Ayahuaska a nadpřirozeno

- Tito původní obyvatelé používají ayahuasku při magických a náboženských rituálech, aby mohli navazovat kontakt s duchovním světem. Pro ně je ayahuaska mocná duchovní síla, díky níž jsou schopni získat vědění a sílu.
- Také ji používají pro věštění, aby věděli, zda se neblíží nepřátelé, znali jejich současné místo pobytu a odhalili jejich plány. Věštba slouží i ke zjištění, zdali jsou jim manželky věrné a v neposlední řadě také k proročování budoucnosti.
- Ayahuaska je používána v kouzelnictví. Indiáni mohou díky ní přivodit nemoc nepřátelům, nebo je samotné může ayahuaska naopak chránit před zlomyslností jiných, kteří by jim chtěli nemoc způsobit.

II. Ayahuaska a léčení nemocí

- Uživatelé ji používají k určení příčiny nemoci a také k léčení.

III. Ayahuaska a sociální interakce

- Indiáni ji používají k navození afrodiziakálních stavů, ke zvýšení sexuální aktivity a k usnadnění interakce mezi mužskými členy kmene.⁹¹

Richard Evan Schultes charakterizoval význam ayahuasky mezi členy indiánských kmenů následovně: „*Pravděpodobně žádný jiný halucinogen Nového světa – dokonce ani Peyotl – nemění stav vědomí způsobem, který byl tak hluboce a kompletně ceněn a interpretován. Caapi opravdu prostupuje každý aspekt lidského bytí. Zasahuje do prenatalního život, ovlivňuje život po smrti, působí během pozemské existence, hraje svou roli nejen ve zdraví a nemoci, ale i ve vzájemném vztahu mezi jedinci, vesnicemi a kmeny, v míru i ve válce, doma i na cestách, při lovu nebo při zemědělství. Člověk by mohl skutečně jen stěží jmenovat aspekt žití nebo umírání, bdělosti či spánku, kde by halucinogen caapi nehrál vitální a vskutku ohromující úlohu.*“⁹²

⁹¹ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 1, s. 45.

⁹² Schultes in LUNA, L. E. *Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Překlad Jiří Salzmann. Praha: DharmaGaia, 2002, 267 s., [8] barev. obr. příl. Religio. ISBN 8086685020. s. 80.

Ayahuaska podle Schultese tedy prostupuje skrze celý život těchto původních obyvatel. Hraje důležitou roli v životě jedince i celé komunity. Její sociální funkcí je sblížovat nejen členy daného kmene, ale i celé kmeny mezi sebou. Ovlivňuje život před narozením i po smrti.

Původní obyvatelé žijí dodnes v oblastech, které jsou těžko přístupné, zejména okolo povodí amazonských řek. Jejich životní styl se v důsledku kontaktu s dominantní západní kulturou přesto razantně změnil, stejně jako se změnila podoba šamanských praktik. Mnoho z původních obyvatel se stěhuje do měst (Iquitos nebo Pucallpa) a je zde ovlivňováno mestickou tradicí a náboženstvím.⁹³

Také díky ayahuasce a jiným psychedelickým rostlinám však tyto etnické skupiny dosud zcela nezanikly. Používání psychedelických rostlin totiž napomáhá společenské soudržnosti a je jedním z prvků, který přispívá k zachování kmenové identity původních obyvatel, což umožňuje indiánům lépe se vyrovnat se změnami, k nimž došlo po kontaktu se západní civilizací.⁹⁴

3.2.1 Náboženské pojetí světa

Původní obyvatelé amazonského kulturního areálu pojmají svět animisticky a věří v existenci nesmrtelné, samostatné duše a duchovních bytostí. Animismus je charakterizován vírou v to, že duše lidských bytostí žijí ve společenství s duchy ostatních tvorů, kteří lidskými bytostmi nejsou. Jsou to nejen zvířata, ale také rostliny, kameny, skály, mraky, hromy a hvězdy a další prvky přírodního prostředí. Duchové a duše mohou tedy sídlit prakticky kdekoli. Domorodci chápou těla živých bytostí i neživé předměty jako schránky duchů a duší. Tyto schránky zakrývají vnitřní pravou duchovní podobu, která je viditelná jen pro jedince stejného druhu nebo pro šamany. Jedině šaman může také tyto schránky měnit. Původní obyvatelé věří, že je schopen převtělit se do těl jiných lidí nebo rostlin.⁹⁵ Je pravděpodobné, že kultura domorodců a její prvky zůstávají málo pochopeny západní civilizací právě kvůli odlišným náboženským představám.⁹⁶

⁹³ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRILL, R., pozn. 12, s. 7.

⁹⁴ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 161.

⁹⁵ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 112-113.

⁹⁶ LUKÁŠOVÁ, R. *Ayahuasca v kulturních kontextech Peru a České republiky*. Olomouc, 2011. Bakalářská diplomová práce. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Vedoucí práce Mgr. Eva Čermáková, Ph. D. S. 8.

3.3 Mesticové

Luis Eduardo Luna předkládá dva významy termínu mestizo dle Websterova slovníku. „1) osoba smíšeného evropského a nekavkazského původu a specificky evropských (zvláště pak španělských nebo portugalských) a indiánských předků; 2) kompletně akulturovaný středoamerický nebo jihoamerický indián.“⁹⁷ První vysvětlení Luna pokládá za příliš obecné, jelikož každý Peruánec by tak byl mesticem, naopak druhý použitý výklad je podle Luny příliš specifický a neodráží aktuální situaci v Amazonii. Pojem mestizo chápe Luna spíše jako pojem kulturní a sociální, nikoli jako pojem rasový. A to proto, že mestici jsou lidé jak s evropskými kořeny, tak i lidé, které nejde etnický odlišit od původních obyvatel.⁹⁸

Marlene Dobkin de Rios charakterizuje mestice jako míšence, kteří se od 16. století objevují na území Amazonie a jsou to potomci Evropanů, zejména Španělů a jihoamerických indiánů.⁹⁹

3.3.1 Náboženské pojetí světa

Většina mesticů o sobě tvrdí, že jsou katolíci. Jejich náboženské pojetí světa je však rovněž ovlivňováno tradicemi i amazonským náboženským animismem původních obyvatel. Takovéto mísení prvků katolicismu a tradic původních obyvatel se nazývá lidový katolicismus. Vegetalisté¹⁰⁰ často při ayahuaskových rituálech vzývají nejen Ježíše Krista či Pannu Marii, ale také tradiční duchy amazonského světa.¹⁰¹

Lidový katolicismus pochází z dob evangelizace, kdy lidé v oblasti Amazonie „přejali křesťanské ideje a interpretovali je podle svých vlastních tradic. Křesťanské prvky tak hluboce pronikly do náboženských představ amazonského obyvatelstva.“¹⁰²

⁹⁷ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 20.

⁹⁸ Tamtéž, s. 20.

⁹⁹ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 1, s. 143.

¹⁰⁰ Mestičtí šamani

¹⁰¹ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 40.

¹⁰² Tamtéž, s. 39.

4. Šamanismus

Vymezit jedinou výstižnou definici šamanismu je nesmírně obtížné. Definice existuje totiž několik. Navíc se pojem šamanismus používá často v příliš širokém pojetí. Šamanismus nicméně není chápán jako náboženství, ale spíše jako technika.¹⁰³ Podle Mircea Eliadeho je šamanismus „jednou z archaických technik extáze, je současně mystikou, magií a „náboženstvím v širším slova smyslu“.¹⁰⁴ Šamani jsou podle něj „vyvolení“ jedinci, kterým je umožněno poznat posvátno.¹⁰⁵

Antropolog Piers Vitebsky definuje šamanismus jako „transkulturní formu náboženské senzibility a praxe. Ve všech dnes známých společnostech tvoří šamanské představy všeobecně jednu linii mezi učením a pravomocnými strukturami jiných náboženství, ideologií a zvyklostí.“¹⁰⁶ Někteří vědci vymezují šamanismus jako nejstarší podobu náboženství a tvrdí, že dnešní šamanismus je velmi podobný náboženství v době kamenné. Šamanismus též může být chápán jako univerzální náboženský základ, který byl převrstven náboženstvími, která jsou založena na svatých písmech.¹⁰⁷

Šamanismus předpokládá víru v existenci nadpřirozeného světa a je spojen s osobností šamana a jeho extatickou zkušeností, které může docílit výhradně jen on sám, přičemž se při setkáních s nadpřirozenými silami za svoji komunitu přimlouvá.¹⁰⁸

4.1 Šamanismus původních obyvatel

Funkce, techniky a atributy šamanů jsou mezi kmeny původních obyvatel v horní Amazonii jednotné. Šamanem se stává téměř výhradně muž, pouze u několika málo kmenů zastávají roli šamana ženy. Šamani získávají v etnických skupinách svoji sílu osobními schopnostmi, nadpřirozenou volbou duchů. Tato síla se někdy může dědit. Nováček musí podstoupit iniciaci. Během ní musí být izolován, držet sexuální půst, dodržovat dietu, což znamená konzumovat odvar z kůry určitých stromů, pít tabákovou šťávu a zvracet. Toto vše je nezbytné k tomu, aby se mohl setkat s duchy rostlin,

¹⁰³ BOWIE, F. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9. S. 184.

¹⁰⁴ ELIADE, M. *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*. Praha: Argo, 1997, 433 s. ISBN 8072031538. S. 19.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 27.

¹⁰⁶ Vitebsky in BOWIE, F. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9. s. 184.

¹⁰⁷ BOWIE, F., pozn. 103, s. 186-187.

¹⁰⁸ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 19.

zejména pak s duchem tabáku. Když se s ním nováček setká, poslouchá jeho popěvky a kouzelné písně, prostřednictvím kterých ho duch učí tajemstvím magie. V kmenech původních obyvatel je i básnické a hudební nadání chápáno jako výsledek komunikace s nadpřirozeným světem duchů.¹⁰⁹

V drsných podmínkách amazonského pralesa bojují původní obyvatelé prakticky každodenně o přežití. Věří, že jedině šaman je schopen komunikovat s duchy, kteří všude v přírodě sídlí - ve zvířatech, rostlinách i v neživé přírodě. Ve společnostech domorodých etnických skupin je hlavní funkcí šamana nadvláda nad přírodou. Prostřednictvím změněných stavů vědomí, navozených ayahuaskou, může šaman přinutit duchovní síly přírody, aby konaly podle jeho přání ku prospěchu celého kmene. Zároveň je schopen odvracet zlé činy duchů. Členové komunity se pod ochranou šamana cítí bezpečněji, jsou méně stresováni, a mohou se proto klidněji věnovat obstarávání potravy.¹¹⁰ Šaman při sobě nosí zbraně - trny, šípky a kusy křemene, které mnohdy přejímají vlastnosti pomocných duchů. Síla šamana je závislá na množství duchů, které má pod kontrolou. Dalšími funkcemi šamana jsou léčba nemocí, věštění budoucnosti, zajištění štěstí při lovu, předávání své síly těm, kteří ji potřebují, ale i zraňování nepřátel.¹¹¹

4.2 Mestický šamanismus (vegetalismo)

Mestický šamanismus vychází z tradic šamanismu původních indiánských obyvatel, a proto s ním sdílí několik společných rysů. I mestičtí šamani, vegetalisté, stejně jako šamani domorodých skupin, věří, že příroda je oduševnělá a rostliny a zvířata mají své duchy, kteří jsou důležití pro sílu a vědění šamana. Také vegetalisté¹¹² podstupují iniciaci, při níž se učí od rostlin. Rovněž během ní dodržují sexuální půst a dietu. Duchovní síla a vědění jsou u vegetalistů přítomny i ve zpěvech a melodiích, které mestici nazývají *icaros*. Těmto *icaros* se nováček naučí prostřednictvím duchů. Se šamany původních obyvatel sdílejí vegetalisté také představu, že nemoc je

¹⁰⁹ Métraux in LUNA, L. E. *Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Překlad Jiří Salzmann. Praha: DharmaGaia, 2002, 267 s., [8] barev. obr. příl. Religio. ISBN 8086685020. s. 40.

¹¹⁰ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 18.

¹¹¹ Métraux in LUNA, L. E. *Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Překlad Jiří Salzmann. Praha: DharmaGaia, 2002, 267 s., [8] barev. obr. příl. Religio. ISBN 8086685020. s. 40.

¹¹² rostlinoznalci, mestičtí šamani

způsobena duchy nebo čaroději a že ji je možno léčit pomocí rostlin a zpěvů.¹¹³ Mesticové svůj šamanismus nazývají *vegetalismo*, čímž poukazují na rozdíl mezi šamanismem svým a šamanismem původních obyvatel. Synkretické církve však chápou pojem *vegetalismo* jako šamanismus jak domorodců, tak mesticů.¹¹⁴

Mestický šamanismus je silně spojen s léčením pomocí rostlin. Mezi mestickým obyvatelstvem se objevuje několik druhů expertů, kteří se často sami neoznačují za šamany, ale za léčitele. Pro léčitele používají pojmy jako *curanderos*, *médicos*, *empíricos*, nebo *maestro*. Každý z nich však znamená něco poněkud jiného, proto je také označení *vegetalistů* pouze jediným termínem dosti obtížné. Záleží na každém léčiteli, jaké označení pro sebe zvolí. Jejich léčebné techniky jsou nicméně velmi podobné technikám domorodých šamanů a někdy jsou s nimi zcela identické.¹¹⁵

Dle toho, jaké rostliny (*vegetales*) používají při diagnóze a léčení nemocí a od jakých získávají sílu a vědění, se *vegetalisté* nejčastěji dělí na tři skupiny:

- *ayahuasqueros*
- *tabaqueros*
- *toeros*

Jak název napovídá, jsou tato pojmenování *vegetalistů* odvozeno od tří rostlin - *ayahuasky*, *tabáku* a *toé*, které jsou považovány za *doctores*, rostlinné učitele. Tyto tři rostliny jsou také nejdůležitějšími psychoaktivními rostlinami Jižní Ameriky.¹¹⁶ Právě duchové těchto rostlin učí šamany písním *icaros*, které se následně používají při léčení.¹¹⁷

Vegetalisti se dále mohou dělit na:

- *paleros* – šamani, jež se učí od velkých stromů a používají zejména jejich kůru a pryskyřici

¹¹³ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 181.

¹¹⁴ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 59.

¹¹⁵ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 43-45.

¹¹⁶ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 197.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 197.

- sanangueros – používají rostliny zvané sanango (botanický název *Sanango racemosum*)
- camalongeros – používají semínka camalongy, žlutého oleandru (botanický název *Thevetia peruviana*)
- catahueros – experti používající pryskyřici ze stromu catahua
- perfumeros – vegetalisti, kteří používají vonné rostliny a sofistikovanou formu aromaterapie
- ajosacheros – pijí nápoj z rostliny ajo sacha (botanický název *Mansoa alliacea*)
- tragueros – používají trago (likér)
- encanteros – šamani, používající magické kameny¹¹⁸

Tyto subkategorie jsou často kombinovány s prvními třemi kategoriemi. Šaman může tedy být například palero ayahuasquero, perfumero ayahuasquero, či sananquero ayahuasquero.¹¹⁹

Mezi mestickými šamany existuje striktní hierarchie. Na nejvyšším stupni stojí takzvaný *banco*, což v překladu znamená lavice. Mestici věří, že *bancos* mají schopnost být na dvou místech současně a že se dokáží převtělit do různých zvířat. Aby se šaman mohl stát *banco*, musí dodržovat dietu minimálně po dobu čtyřiceti let. Šamani s podobnými schopnostmi jako mají *bancos*, se nazývají *murayas*. Aby se ze šamana stal *muraya*, absolvuje, na rozdíl od *bancos*, „pouze“ jeden rok diety a stejnou dobu žije také v izolaci. Dalšími šamany jsou *sumis*. Ti mají schopnost navštěvovat říše pod vodou, kde žijí různí duchové, od nichž *sumis* získávají další magické icaros.¹²⁰ Vegetalisté tvoří mezistupeň mezi tradičními šamany a moderními šamany, kteří poskytují ayahuasku turistům ze západního světa.¹²¹

4.3 Zaučení šamana

Domorodí i mestičtí uchazeči o funkci šamana musí podstoupit iniciaci (zaučení). Teprve po splnění všech jejích podmínek se šamany skutečně stanou. Vegetalisté

¹¹⁸ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 197.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 198.

¹²⁰ Tamtéž, s. 202.

¹²¹ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 47.

při svých iniciacích dodržují velmi podobná omezení jako šamani domorodí. Je zde patrný silný kulturní vliv amazonské kosmologie původních obyvatel.¹²²

Dieta a sexuální odloučení jsou součástí šamanské iniciace v mnoha společnostech. Objevují se u sibiřských národů¹²³, amazonských indiánských kmenů i vegetalistů.¹²⁴

Učeň během svého zaučení musí dodržovat striktní dietu a být sexuálně zdrženlivý. Pouze při dodržování těchto podmínek je novic schopen poznat duchy rostlin, buď ve vizích, nebo ve snech. Od těchto duchů se poté bude „učit“ a získá od nich sílu, moc a vědění.¹²⁵ Zaučení šamana a s tím spojená dieta zpravidla trvá šest měsíců, ale může se prodloužit až na několik let. Délka diety při iniciaci je závislá na znalostech a síle iniciovaného.¹²⁶

Samotná dieta je velmi drsná a vyžaduje značné sebeovládání. Skládá se z banánů, manioku, rýže a malých uzených ryb.¹²⁷ Šamani původních obyvatel pijí pouze odvar z kůry určitých stromů a tabákovou šťávu. Rovněž sexuálně abstinují.¹²⁸

Porušení diety může mít hroživé následky. Domorodci i mestici věří, že pokud člověk nedodrží dietu, rostlina se mu pomstí tím, že se mu na celém těle, jako znak nedodržení, objeví různé výrůstky, boule, nebo červené skvrny. Pouze ti, kteří jsou silní a dodrží všechna pravidla, se stanou šamany, kteří jsou schopni léčit. Na druhou stranu, pokud je učeň slabý a tato pravidla nedodrží, stane se z něj čaroděj, který lidem může škodit a dokonce je i zabít.¹²⁹

Zaučení šamana nespočívá jenom v dietě, ale také v konzumaci rostlin, od nichž se zároveň učí. Nejčastěji to jsou právě ayahuaska, toé nebo tabák. Pravým učitelem

¹²² LUNA, L. E., pozn. 56, s. 58.

¹²³ Eliade in LUNA, L. E. *Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Překlad Jiří Salzmann. Praha: DharmaGaia, 2002, 267 s., [8] barev. obr. příl. Religio. ISBN 8086685020. s. 68.

¹²⁴ Karsten in LUNA, L. E. *Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Překlad Jiří Salzmann. Praha: DharmaGaia, 2002, 267 s., [8] barev. obr. příl. Religio. ISBN 8086685020. s. 68.

¹²⁵ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 68.

¹²⁶ Tamtéž, s. 69.

¹²⁷ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 137.

¹²⁸ Métraux in LUNA, L. E. *Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Překlad Jiří Salzmann. Praha: DharmaGaia, 2002, 267 s., [8] barev. obr. příl. Religio. ISBN 8086685020. s. 41.

¹²⁹ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 59.

během iniciace je vždy duch těchto rostlin. Právě tito duchové učí novice, jak používat léčivé rostliny, a sdělují mu magické melodie. Funkcí staršího šamana je ochránit nováčky před zlými duchy a kontrolovat, zda dodržují dietu¹³⁰, která zvyšuje účinek požívaných rostlin a navozuje změněný stav vědomí, díky němuž se nováčci mohou s duchy rostlin setkat.

4.4 Postavení šamana v komunitě

Vegetalisté i domorodí šamani si ve svých komunitách zpravidla zachovávají vysoký společenský status.¹³¹ Přesto se na vegetalisty, kteří žijí ve městech, kde se vyskytuje sociální a ekonomická nerovnost, mnozí dívají dosti nelichotivým způsobem. Šamani jsou často bohatými, zajištěnými lidmi, kteří věří pouze v západní medicínu, pokládání za šarlatány. Chudí je však respektují a věří v jejich schopnosti. To ale neznamená, že jejich klienty jsou jenom chudí lidé. Pomoc šamanů vyhledávají i někteří bohatí občané.¹³²

V současné době počet vegetalistů ve společnosti roste. Dříve byl v každé komunitě pouze jeden, maximálně dva šamani. Dnes jich můžeme v každém společenství nalézt podstatně více. Nárůst vegetalistů je zapříčiněn jejich touhou po penězích, které si za svoji práci nárokují. V důsledku toho nejsou v některých komunitách mestičtí šamani již tolik respektováni.¹³³

4.5 Ženy, šamanismus a ayahuaska

*„Ayahuaska je jediný psychoaktivní prostředek, který je při určitých příležitostech absolutně tabu pro ženy.“*¹³⁴

Domorodí i mestičtí šamani jsou téměř výhradně muži. Nicméně existují i šamani ženského pohlaví. Ženy se ale stávají šamankami pouze výjimečně. Lékařka Rosa Amelia Giove Nakazawa, která pracuje v centru Takiwasi¹³⁵, se za svoji dvanáctiletou praxi setkala jen se dvěma ženami šamankami.¹³⁶ Šamanské umění tak stále zůstává

¹³⁰ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 67.

¹³¹ Tamtéž, s. 45.

¹³² Tamtéž, s. 46.

¹³³ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 46.

¹³⁴ STAFFORD, P. G., pozn. 9, s. 415.

¹³⁵ centrum v Peru, kde se léčí závilost na drogách pomocí tradiční amazonské medicíny

¹³⁶ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 10.

doménou mužů. Původní obyvatelé i mestici věří, že krvácení během menstruace popírá spirituální duchy a síly a že může jedině ničit, nikoliv léčit.¹³⁷ Proto se ženy mohou stát šamankami teprve po přechodu. Pokud se chtějí šamankami stát, musí rovněž podstoupit iniciaci, během níž je nezbytné žít v ústraní a dodržovat dietu.¹³⁸

Vegetalisté se dokonce musí izolovat od plodných žen. Jejich jídlo během zaučení je připravováno pouze dívkami, které ještě nezačaly menstruovat, nebo ženami, které jsou již v období menopauzy.¹³⁹ Plodné ženy by totiž odehly spirituální duchy a síly.

V oblasti kulturního areálu horní Amazonie existuje ostatně pro menstrující ženy celá řada omezení. V mestické tradici se menstrující ženy sice mohou zúčastnit ayahuaskového rituálu, ale léčení může pouze zmírnit jejich problémy, nikoli je zcela vyřešit. Navíc svojí přítomností rozptylují šamana a narušují vize všech účastníků.¹⁴⁰

Také u původních indiánských obyvatel mají ženy různá omezení. U indiánů kmene Piro se menstrující ženy, nebo ty, které měly předchozího dne pohlavní styk, ayahuaskového rituálu nemohou zúčastnit vůbec.¹⁴¹ Šaman kmene Cocama tvrdí, že liána ayahuaska může správně růst pouze za předpokladu, že není spatřena ženou, především pak tou, které menstruuje, nebo je pod vlivem alkoholu. Pokud je liána takovou ženou viděna, začne se zlobit, je podrážděná a přestane růst.¹⁴² Před začátkem iniciačních rituálů prchají ženy z kmene indiánů Yurupari dokonce do džungle, aby se vyhnuly trestu smrti, který by pro ně byl nevyhnutelný, kdyby rituál spatřily, nebo kdyby dokonce ayahuasku požily.¹⁴³

Mestici a Šuárové sdílejí názor, že i těhotná žena může ayahuasku konzumovat. Věří, že se tak dítě narodí silnější a přejdou na ně příznivé síly nápoje. Naopak v kmene Piro je

¹³⁷ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 42.

¹³⁸ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 47.

¹³⁹ Tamtéž, s. 70.

¹⁴⁰ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 11.

¹⁴¹ Gow in BEYER, S. V. *Singing to the plants: a guide to mestizo shamanism in the upper Amazon*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2009, xiii, 530 p. ISBN 0826347290. S. 10.

¹⁴² DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 61.

¹⁴³ STAFFORD, P. G., pozn. 9, s. 415.

požití ayahuasky těhotným ženám zapovězeno, poněvadž se věří, že její konzumace může způsobit potrat.¹⁴⁴

Ženy, které používají ayahuasku a jiné rostliny, bývají často obyvateli Amazonie označovány za čarodějnice (brujos), které lidem škodí, zaříkávají je a berou za to od svých klientů peníze.¹⁴⁵

Amazonští obyvatelé ženským léčitelkám nevěří tolik jako léčitelům mužského pohlaví. Jedna ayahuasquera (mestická šamanka používající při léčení ayahuasku), která působí ve městě Iquitos, má podstatně méně pacientů, než ayahuasqueros (muži, kteří léčí pomocí ayahuasky) a přitom jsou jejich léčebné metody velmi podobné.¹⁴⁶

S fenoménem ayahuaskového turismu se tradice, týkající se menstrujících žen, pomalu, ale jistě mění. Především pak ve městech jako Iquitos, kam jezdí turisté ayahuasku požívat. Ženy, které přiletěly z různých koutů světa a které právě menstrují, se ayahuaskových seancí běžně zúčastňují. S příchodem turistek - žen se také zvyšuje poptávka po ženských ayahuasqueras.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Gow in BEYER, S. V. *Singing to the plants: a guide to mestizo shamanism in the upper Amazon*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2009, xiii, 530 p. ISBN 0826347290. S. 11.

¹⁴⁵ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 42.

¹⁴⁶ Giove in BEYER, S. V. *Singing to the plants: a guide to mestizo shamanism in the upper Amazon*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2009, xiii, 530 p. ISBN 0826347290. S. 10.

¹⁴⁷ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 11.

5. Ayahuaskový rituál

Ayahuaskové rituály jsou rozmanité. Obřady jsou praktikovány domorodými kmeny, mestici a členy synkretických náboženských organizací. Jak již zmíněno, ayahuaska je rovněž užívána rekreačně západními turisty. Ti ale nesdílejí společnou kosmologii, jako tomu je v případě mesticů a původních obyvatel, ani stejné náboženské vyznání, které spojuje členy synkretických církví. Takovéto rekreační užívání není tedy šamanské, ani náboženské.¹⁴⁸ Tímto tématem se podrobněji zabývá kapitole 9. Ayahuaskový turismus.

Každý Šaman má při rituálu svá vlastní pravidla, která jsou závislá na tradicích. Proto také každý rituál bývá víceméně specifický. V posledních desetiletích se ayahuaskové obřady liší více než kdy v minulosti, a to z důvodu nárůstu nových ayahuasqueros, kteří pocházejí z různých zemí a z různých kulturních tradic.¹⁴⁹

U kmenů původních obyvatel se vyskytují dva typy ayahuaskových rituálů.

- Rituály kolektivní

Jsou vykonávány v komunálních domech, které se nazývají *malocas*. Domy jsou osvětleny pochodněmi, tančí se tam a hraje na flétny, chřestítka a jiné hudební nástroje. Odehrávají se při pohřbech nebo zasvěceních a zúčastňuje se jich celá komunita.

- Rituály soukromé

Jde o rituály šamanské povahy, které slouží k léčení, věštění a učení. Bývají komornější než rituály kolektivní. Participuje na nich méně lidí a odehrávají se vždy za tmy.

Mestičtí šamani provádějí pouze rituály soukromé. Tma, při nichž jsou provozovány, zesiluje celý zážitek. Naopak synkretické církve kopírují kolektivní typ rituálů a ve svých chrámech nechávají vždy rozsvíceno.¹⁵⁰ Ceremonie prováděné synkretickými církvemi mají funkci sociální, poskytují účastníkům pocit sounáležitosti a posilují vazby v komunitě.¹⁵¹ Stejnou funkci mají tyto obřady i u domorodců. Také zde napomáhají ke společenské soudržnosti a slouží k udržení kmenové identity.

¹⁴⁸ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 135.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 134.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 148.

¹⁵¹ METZNER, R., pozn. 37, s. 31.

U soukromých rituálů, které provádějí domorodci a mestici, se číslo participantů pohybuje kolem dvanácti. Kolektivních obřadů se zpravidla účastní dvacet až čtyřicet lidí. U větších synkretických církví se ceremonií mohou zúčastnit dokonce stovky osob.¹⁵²

Nejlépe zmapovány jsou rituály prováděné vegetalisty. I ty se však mohou jeden od druhého výrazně lišit. Základní rozdíl spočívá v místě konání rituálu - tj. zda se seance koná ve velkém městě, nebo ve vesnickém prostředí na okraji džungle. Ve městech jako je Iquitos nebo Pucallpa vedou léčebné rituály profesionální nebo poloprofesionální šamani. Sezení se tu konají několikrát týdně, někdy dokonce denně, často se jich zúčastňuje až 20 osob. Účastníci se obvykle neznají a často si nejsou navzájem ani představeni. Léčebných rituálů, které se konají na vesnicích, se účastní méně participantů, obvykle šest až deset, a navzájem se znají.¹⁵³

5.1 Přípravy na rituál

Na každý rituál by mělo být vymezeno dostatek času a prostoru. Základem je příjemný, bezpečný a klidný prostor (setting), který je v úzké vazbě s přírodou, aby nedocházelo k žádnému vyrušení během rituálu¹⁵⁴. Jak již bylo zmíněno v kapitole 2.2. má setting vliv na set¹⁵⁵, proto je velmi důležité, aby se konzument ayahuasky cítil při rituálu příjemně a bezpečně.

5.2 Dieta a sexuální půst

Dieta hraje významnou roli nejen při šamanských iniciacích, její dodržování je vyžadováno i po účastnících rituálu. Striktnost diety je dána účelem, za jakým se ayahuaska konzumuje. Důvodů může být několik: léčení, učení se od rostlin nebo pouhá zvědavost. Mestičtí ayahuasqueros svým klientům doporučují držet dietu tři dny před rituálem a tři dny po něm. Je zakázáno konzumovat sůl, cukr, alkohol a studené nápoje. Po stejnou dobu je od účastníka vyžadována i sexuální zdrženlivost.¹⁵⁶

¹⁵² METZNER, R., pozn. 37, s. 31.

¹⁵³ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 166.

¹⁵⁴ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 136.

¹⁵⁵ Stav mysli člověka

¹⁵⁶ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 137.

5.3 Průběh rituálu

Při všech rituálech s ayahuaskou, jak u domorodců a mesticů, tak u členů synkretických církví, je důležité příjemné prostředí, ve kterém se rituál odehrává. Taktéž je důležitá denní doba seancí. Ty nejčastěji začínají kolem osmé až deváté hodiny večerní a končí v časných ranních hodinách následujícího dne.¹⁵⁷

Rituál by měl vždy být řízen zkušeným šamanem či vůdcem (v případě synkretických církví). Jeho nejdůležitějším úkolem je navodit u účastníků rituálu důvěru, která je stimuluje k co nejhlubšímu rituálnímu zážitku. Vegetalisté z tohoto důvodu vzývají ochranné síly, často Ježíše či Pannu Marii.¹⁵⁸

Ne vždy je však rituál bohužel veden zkušeným šamanem. Seance často řídí nezkušení neošamani, kteří mnohdy, zneužívající svého postavení a vidiny materiálního zisku, mohou účastníky obřadu ohrozit.¹⁵⁹

Při seancích synkretických náboženských organizací může účastník sám zvolit polohu těla během obřadu – může sedět, stát i ležet, je ponecháváno rozsvícené světlo. U tradičních rituálů, které probíhají v noci, je role šamana, jenž rituál vede, složitější. Během takových obřadů i on nápoj popíjí. Přesto je povinen být kdykoli nápomocen svým klientům. Musí být proto zodpovědný a obezřetný.¹⁶⁰ Účastníci při těchto rituálech buď vzpřímeně sedí nebo leží, páteř však musí vždy zůstat rovná. Je zakázáno se hýbat a mluvit, neboť by to mohlo vést k rozptylování ostatních účastníků seance, kteří by potom nemuseli být schopni nalézt stav vnitřního klidu nezbytného pro hluboký rituální prožitek.¹⁶¹

Při seancích má svou úlohu také hudba. Domorodci si vážou na kotníky chřestítka a hrají na různé nástroje jako jsou flétny či trumpety. Vegetalisté zpívají icaros, při písničkách šustí listy rostlin. Tyto magické písně jsou, jak u mestických, tak domorodých šamanů, projevem moci a vědění, které získali během iniciace od duchů rostlin. Ti, kdož se rituálů zúčastňují, říkají, že icaros mají vliv na jejich vize a náladu. Některá hudba

¹⁵⁷ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 136.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 134.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 137-138.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 138.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 148.

navozuje pocit bezpečí, jiná léčivý pocit, další pocit zklidnění. Do ceremonií synkretických církví Santo Daime a Barquinha patří také tance.¹⁶²

Ayahuaskové rituály jsou velmi rozmanité a jejich průběhy se od sebe leckdy značně liší. Záleží na tom, která skupina rituál uskutečňuje, zda jde o domorodce, mestice či náboženské synkretické organizace, i na tom, za jakým účelem je rituál provozován. Existuje však několik společných rysů, které jsou dodržovány ve všech odborně vedených rituálech. Patří k nim noční doba seance, řízení seance osobou, která participanty rituálu chrání a navozuje u nich pocit bezpečí, a konečně i použití hudby během rituálu.

¹⁶² STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 149-150.

6. Tradiční pojetí nemoci

„Příroda léčí, zatímco léčitel baví pacienta.“¹⁶³

Když se v 16. století kolonizující Evropané setkali poprvé s léčebnými praktikami původních obyvatel Amazonie, zdály se jim značně absurdní. Přestože se kolonizátoři snažili kontrolovat léčení domorodců a naučit je svým léčebným metodám, zůstal tradiční způsob léčení v oblasti horní Amazonie až do dnešní doby prakticky nezměněn. Snahy španělských kolonizátorů totiž nebyly schopny ovlivnit veškeré obyvatelstvo, neboť se, kvůli špatné přístupnosti džungle, soustředily obvykle pouze na obyvatele snadněji dosažitelných regionů.¹⁶⁴

V dnešní době jsou lékařské služby ve městech pro většinu obyvatel příliš drahé, a tudíž i nedostupné. Nemocnice mají navíc dosti špatnou pověst. Místní obyvatelé tvrdí, že chudým v nich není poskytována náležitá péče a mnoho nemocných v nich umírá. Z těchto důvodů vyhledává při onemocnění majoritní část obyvatel pomoc u vegetalistů, kteří nastavují ceny léčby dle finančních možností pacientů.¹⁶⁵ Je však nutno dodat, že léčitel nepřijímá všechny pacienty, ale pouze ty, u nichž věří, že je schopen je uzdravit.¹⁶⁶

6.1 Etiologie nemoci

Základní rozdíl mezi západní medicínou a léčitelstvím obyvatel v horní Amazonii je pojetí původu nemoci. Západní medicína se zabývá tím, jakými mikroorganismy bylo tělo nemocného napadeno a jakým způsobem se nemoc šíří, kdežto původní obyvatelé a mestici se ptají „proč zrovna já jsem nemocný“ a nikoli tedy „jak a jakým způsobem jsem nemocný“.¹⁶⁷

6.2 Rozdělení nemocí

Obyvatelé kulturního areálu horní Amazonie rozlišují dva typy nemocí:

- nemoci dané (seslané) Bohem

¹⁶³ STAFFORD, P. G., pozn. 9, s. 425.

¹⁶⁴ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 1, s. 77-78.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 78.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 130.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 78.

- nemoci magické

Bohem dané nemoci jsou například nachlazení, bolest v krku nebo kožní infekce. Ty nejsou vážné a lze je léčit antibiotiky či dalšími léky. Pokud se však po takové medikaci pacient stále necítí dobře, radí domorodci a mestici takovou nemoc již do kategorie magických onemocnění. Věří, že člověk, trpící magickou nemocí, byl začarován jiným člověkem nebo duchy různých bytostí - například řek, džungle či rostlin. Toto pojetí nemoci je úzce spjato s jejich animistickými představami.¹⁶⁸

Domorodci věří, že onemocnění jsou nejčastěji způsobena jinou osobou. Ta buď zaplatí čarodějce, aby dotyčnému nemoc (či dokonce smrt) způsobila, nebo tato osoba sama hodí přes práh domu, kde poškozený bydlí, magickou rostlinu - což může rovněž podle víry amazonských obyvatel nemoc zapříčinit. Mnoho lidí věří, že jejich sousedé i někteří příbuzní jim chtějí ublížit z pouhé závidosti. Každé štěstí v životě amazonského člověka prý může vyvolat hněv a závist druhých a ti pak sešlou na takovou štěstím obdařenou osobu, které chtějí ublížit, onemocnění. Západní medicína by nemoci, které lidé z oblasti Amazonie považují za magické, označila nejspíše za psychosomatické a léčili by je psychologové či psychiatři. Nejčastějšími projevy magických nemocí jsou úzkost, strach a nenávisť vůči ostatním lidem.¹⁶⁹

V další textu je uvedeno několik nemocí, které obyvatelé Amazonie považují za onemocnění magického původu.

Susto - ve španělštině znamená úlek, vylekání - je rozšířená v celé Latinské Americe a je nejčastějším typem magické nemoci, kterou místní šamani léčí. Postihuje dospělé i děti. Věří se, že u této nemoci duše nemocného opouští tělo. U dětí může být vyvolána pádem nebo šubnutím tělem. Projevuje se pak pláčem, vztekáním a trucováním. Aby se novorozenci nepolekali pádem nebo nečekaným trhnutím končetin a nebyla jim tak tato magická nemoc způsobena, zabalují je matky po dobu dvou až tří měsíců do zavinovaček. Dospělí mohou onemocnět po nějaké nehodě. Dobkin de Rios uvádí příklad *susto*, se kterým se setkala během svého výzkumu. Šlo o dvouletou dívku, která spadla přes okraj verandy do řeky. Byla sice zachráněna, ale po následující tři měsíce trpěla nechutenstvím, trucovala a byla podrážděná. Její babička s ní proto navštívila léčitele. Ten řekl, že dívka při pádu ztratila duši, ale že je schopen ji dítěti zase navrátit.

¹⁶⁸ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 1, s. 78-79.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 83.

Při večerní seanci poté foukal nad tělem dívky tabákový kouř. Dítě následně začalo zpívat, smát se, tancovat a opět i normálně přijímat potravu. Léčba stála babičku 15% jejího měsíčního příjmu.¹⁷⁰

Další magická nemoc se nazývá *daño* a je způsobena záští druhých lidí. Důvodů seslat na druhého tuto nemoc je více. Buď se někomu příliš dobře daří, což se druhým nemusí líbit, nebo je *daño* sesílána při milostné magii, kdy je nemoc poslána na bývalého partnera coby forma pomsty. Takových případů zmapovala Dobkin de Rios několik. Pokud chce způsobit člověk *daño*, jde buď za čarodějnici a zaplatí jí, aby akt poslání nemoci vykonala ona, nebo sám osobně hodí magickou rostlinu přes práh domu toho, komu chce ublížit. *Daño* se může projevit několikerým způsobem, například tak, že i když se lidé hodně snaží, jejich život je stále bídný, nic se jim nedaří, partneri je podvádějí nebo si ani žádného partnera nejsou schopni najít.¹⁷¹

Také nádorová onemocnění jsou považována za nemoci magické. I zde mestici věří, že jsou na ně sesílány závistivými nebo pomstychtivými lidmi.¹⁷²

Saladera je další magická nemoc, která způsobuje konstantní životní neštěstí. Při ní pacienti často požívají ayahuasku, aby zjistili, kdo na ně nemoc seslal. Za nemoc odpovědná osoba se jim potom zjeví v ayahuaskové vizi. Nemocný sdělí šamanovi, koho v rituální vizi spatřil a šaman pak vrátí nemoc zpět tomu, kým byla seslána. *Pulsario* je rovněž magická nemoc. Projevuje se roztěkaností, hyperaktivitou a úzkostí. Nejčastěji jí trpí ženy. Za magické onemocnění je považován i alkoholismus.¹⁷³

V oblasti horní Amazonie existuje mnoho dalších nemocí, které mohou být způsobeny záští druhých lidí nebo duchy různých bytostí. Jsou to například *mal de ojo*, což je totéž jako uhranutí a nebo *despecho*. Pro léčení těchto nemocí vyhledávají lidé šamany, kteří se jim snaží poskytnout pomoc a vyléčit je.¹⁷⁴

Všechny výše zmíněné nemoci by západní medicína zřejmě klasifikovala jako nemoci psychosomatické. Psychosomatická medicína chápe člověka jako celek a neodděluje duši od těla. Psychosomatické onemocnění se objeví obvykle tehdy, je-li člověk

¹⁷⁰ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 1, s. 84.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 84-85.

¹⁷² Tamtéž, s. 85.

¹⁷³ Tamtéž, s. 87.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 87.

v nějaké životní krizi a zažívá špatné období a mizí, když se situace upraví. Právě tak by bylo možno definovat i všechny výše popsané magické nemoci. Amazonská medicína klade velký důraz na stav mysli člověka. Když se lidská duše trápí, „podepíše“ se to i na zdraví těla. Magické nemoci nemohou být podle amazonských léčitelů nikdy vyhojeny pomocí klasických „západních“ medikamentů.¹⁷⁵

Magické onemocnění se nejprve léčí kouřem tabáku, který léčitel fouká nad pacientovým tělem, a zpěvem rituálních písní, které mají svou kouzelnou mocí nemoc zničit. Pokud toto nepomůže, nastupuje další fáze léčby v podobě léčebné ayahuaskové seance. Ayahuaska zde však neslouží jako lék, který by měl nemoc odstranit, nýbrž jako nástroj k poznání příčiny onemocnění. Léčba takových nemocí je poměrně efektivní a nepochybně souvisí i s vírou pacientů ve všemohoucnost šamana, jehož schopnosti nemoc odvrátí.¹⁷⁶

Původní obyvatelé a mestici tedy shledávají příčiny nemocí v lidech či nadpřirozených entitách jako jsou duchové a Bůh. Nemocný člověk se primárně zajímá o to, odkud onemocnění přišlo, kdo ho na něj seslal. Obyvatelé Amazonie také zpravidla upřednostňují léčitele před lékaři, kteří preferují západní medicínu. Léčitele s nemocným sdílí jeho světonázor a pocházejí ze stejného kulturního prostředí.¹⁷⁷ Pro ty, kdož nesdílejí stejnou víru jako původní obyvatelé a mestici, je takovéto pojetí nemocí ovšem iracionální.

¹⁷⁵ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 1, s. 88.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 134.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 129.

7. Ayahuaskové vize

Někteří lidé pod vlivem ayahuasky nemají žádné vize. To je však jev ojedinělý. U většiny konzumentů se halucinatorní vize dostávají. Jak již bylo svrchu zmíněno, užívá-li nemocný u vegetalisty léčebnou ayahuasku, vyjví mu vize člověka, který je původcem jeho onemocnění.¹⁷⁸ Léčba není u mestického obyvatelstva jediným důvodem, proč se ayahuaska používá. Pro různé účely ji používají také původní obyvatelé, stoupci synkretických církví a západní turisté. Poněvadž účely i konzumenti ayahuasky jsou rozdílní, jsou i vize, které se pod vlivem nápoje lidem zjevují, rozmanité.

Harmalin, který se nachází v *Banisteriopsis caapi*, působí výrazně na zrak. Pod jeho vlivem se konzumentovi ayahuasky zjevují „živé obrazy, často ve formě smysluplných snových sekvencí, spojené s obsahy, souvisejícími s divokými zvířaty nebo celými scénami z džungle. Čas od času se účinek manifestuje také ve formě geometrických vzorů, které smysl příliš nemají“.¹⁷⁹

Ayahusqueros tvrdí, že druh vize záleží také na délce praxe a dávce nápoje. Pokud ayahuasquero provozuje svoji praxi teprve krátce, vidí nejprve různé geometrické vzory nebo rostliny. Postupem času se mu zjevují zvířata nebo města. Podle některých je vrcholnou vizí pohled očí dámy se závojem.¹⁸⁰

Je fascinující, že pod vlivem ayahuasky, se zjevují nezvykle konzistentní vize. Je to zřejmě dáno tím, že halucinace mohou být kulturně strukturované a podmíněné. To znamená, že ve společnostech, které využívají psychedelických rostlin, mají uživatelé určitou představu o tom, jaké motivy se jim mohou zjevit, již před tím, než samotné psychedelikum pozřou.¹⁸¹ Jak již řečeno, ve vizích se často objevují zvířata – tygři, jaguáři a hadi, někdy však například i nahé ženy. Tyto obrazy nejsou sice univerzální, ale objevují se dosti frekventně, takže i lidé, kteří džungli nikdy nenavštívili, zažívají ayahuaskové vize hadů a velkých šelem.¹⁸²

¹⁷⁸ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 1, s. 117.

¹⁷⁹ STAFFORD, P. G., pozn. 9, s. 426.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 426.

¹⁸¹ DOBKIN DE RIOS, M., pozn. 22, s. 194, 199.

¹⁸² STAFFORD, P. G., pozn. 9, s. 427.

Luna spolupracoval s ayahuasquerem Pablem Amaringem. Ten mu kreslil vize, které měl pod vlivem ayahuasky. Kresby obsahovaly vzdálená města s nádhernou architekturou, exoticky oblečené mimozemské bytosti či létající UFO. Luna a jeho kolegové poté prezentovali Amaringovy kresby mesticům a původním obyvatelům horní Amazonie, kteří již nějakou zkušenost s ayahuasku měli. Ti okamžitě na kresby reagovali tím, že zažili velmi podobné ayahuaskové vidiny. Ayahuaskové halucinace tedy pravděpodobně obsahují něco společného, co kulturní odlišnosti do určité míry přesahuje.¹⁸³

Halucinatorní ayahuaskové vize jsou si podobné i napříč časem a historií. V Amazonii existují skalní kresby domorodých indiánů, pocházející až z předkolumbovských dob a představující zřejmě ayahuaskové vize. Tyto kresby se velmi podobají těm, které malují současní mesticí ayahuasqueros.¹⁸⁴

Stoupenci analytické psychologie a jejího hlavního představitele Carla Gustava Junga tvrdí, že ayahuaskové vize mohou souviset s archetypální symbolikou a že je možné uvažovat o tom, že harmalin působí na kolektivní nevědomí lidstva.¹⁸⁵

¹⁸³ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 161.

¹⁸⁴ STAFFORD, P. G., pozn. 9, s. 411.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 427.

8. Ayahuaska a církve

V Jižní Americe existují tři hlavní synkretické církve, které používají ayahuasku jako svátost. Jsou to Santo Daime, União do Vegetal (UDV) a Barquinha.¹⁸⁶ Termín „synkretický“ lze v tomto kontextu chápat jako směs katolických prvků a spiritismu¹⁸⁷, tradiční kosmologie původních obyvatel a afrických náboženských idejí, které byly na území Amazonie přineseny černými otroky během kolonizace.¹⁸⁸ Nápoj všech tří církevních organizací obsahuje liánu *Banisteriopsis caapi* a chacrunu. K těmto dvěma rostlinám se již žádné další ingredience nepřidávají.¹⁸⁹

V Brazílii, která je státem s největším počtem členů těchto církví, je používání ayahuasky pro rituální a náboženské účely oficiálně povoleno zákonem od roku 1992.¹⁹⁰

8.1 Santo Daime

Santo Daime má v Brazílii okolo 4000 členů. Tato církev není rozšířená pouze na území Jižní Ameriky, ale má stoupence na všech obydlených kontinentech.¹⁹¹ Daimistas nazývají ayahuasku *Daime* nebo *Santo Daime*. Nese tedy stejné pojmenování jako sama církev, což svědčí o tom, že nápoj je pro toto náboženství ústředním bodem.¹⁹² Kromě ayahuasky za svátost považují ještě marihuanu.¹⁹³ Jelikož ayahuaska obsahuje DMT, ceremonie Santo Daime jsou ve většině zemí považovány za trestný čin. Výjimkou jsou země jako Brazílie, USA, Japonsko, Portugalsko a Nizozemsko.¹⁹⁴

Synkretická církev Santo Daime byla založena v roce 1930 Raimundem Irineu Serrou, známým jako mestre (mistr) Irineu. Ten měl pod vlivem ayahuasky vizi, v níž se mu

¹⁸⁶ METZNER, R., pozn. 37, s. 31.

¹⁸⁷ Všechny zmíněné synkretické církve jsou silně ovlivněny učením Allana Kardeca, zakladatele spiritismu. Základními myšlenkami spiritismu jsou: možnost komunikace se světem duchů, víra v nesmrtnost duše a reinkarnaci.

¹⁸⁸ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 115.

¹⁸⁹ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 288.

¹⁹⁰ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 114.

¹⁹¹ Labate et al. in BLAINEY, M. G., pozn. 42, s. 288.

¹⁹² Dawson in BLAINEY, M. G., pozn. 42, s. 288.

¹⁹³ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 129.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 130.

zjevila Panna Marie a sdělila mu, že má založit novou církev, v níž bude ayahuaska sloužit jako svátost.¹⁹⁵

Tato synkretická církev v sobě nese prvky katolicismu, šamanismu a afrického spiritualismu. Před rituálem se její členové musí zřítí požití červeného masa a mléčných výrobků i sexuálního styku.¹⁹⁶ Při samotném rituálu účastníci, zvaní *daimistas*, konzumují ayahuasku, medituji, zpívají a tančí. Doba trvání rituálu se pohybuje mezi dvěma až dvanácti hodinami.¹⁹⁷ Během něho je předčítáno z bible a ze spisů mistra Irineua, které jsou pojmenovány „Třetím zákonem“. Tato církev uctívá jak Ježíše Krista a křesťanské svaté, tak africká a amazonská božstva. Účelem ceremonií je dosažení stavu osvícení.¹⁹⁸

8.2 União do Vegetal

Církev União do Vegetal, dále ve zkratce **UDV**, byla založena mistrem Gabrielem v roce 1961 a v současnosti čítá okolo 10 000 členů. Také členové této církve používají ayahuasku jako svátost a popíjejí ji při svých ceremoniích nejméně dvakrát měsíčně. Konzumace ayahuasky utužuje jejich pocit sounáležitosti a soudržnosti a říká se, že spojuje členy s Bohem.¹⁹⁹ Po zážitku s ayahuaskou mívají účastníci pocit vykoupení a znovuzrození. Často poté přestanou pít alkohol, brát drogy a změni od základu svůj život. Takových jedinců, kteří se vzdali své závislosti a zcela změnili předchozí způsob život, jsou prý v UDV stovky.²⁰⁰

Ayahuaska, která je pěstována a sklízena pro účely UDV, je členy církve připravována dle receptury, která je, až na nepatrné výjimky, stále tatáž. Jako přídatná rostlina je v ní, stejně jako u dalších synkretických církví, používána výhradně *Psychotria viridis*.²⁰¹

UDV má hierarchickou strukturu. Na nejvyšším stupni stojí mistr (mestre). Tohoto stupně mohou dosíci pouze muži. Ostatní členové církve jsou v církevní hierarchii

¹⁹⁵ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 129.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 129.

¹⁹⁷ Labate et al. in BLAINEY, M. G., pozn. 42, s. 288.

¹⁹⁸ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 129.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 113.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 118.

²⁰¹ Tamtéž, s. 114.

zařazení podle své schopnosti zapamatovat si *histórias*, neboli příběhy a dle toho, do jaké míry vedou svůj soukromý a veřejný život podle pravidel UDV.²⁰²

Chrámů této církve vynikají monumentálností, v každém z nich je umístěna fotografie zakladatele církve, mistra Gabriela. Před samotnou ceremonií členové připravují pokrmy na večer, starají se o prostory chrámu, uklízejí a zahradničí. Aby se dospělí mohli večer ceremonie účastnit, nabízí jim církev po čas rituálu hlídání dětí. Samotná seance začíná v půl desáté večer, kdy hlavní mistr daného chrámu požádá členy o pozornost. Poté se všichni společně pomodlí a každý člen dostane pohár ayahuasky. Samotný náboženský rituál trvá čtyři až pět hodin a recitují se při něm modlitby.²⁰³ Od roku 2006 je používání ayahuasky v rámci UDV církve povoleno legislativou USA.²⁰⁴

8.3 Barquinha

Barquinha je brazilská synkretická církev, která má největší počet církevních ceremonií. Luna během svého výzkumu v roce 1995 spočítal, že jeden z jejích kostelů uspořádal za rok celkem 192 obřadů, přičemž při každém z nich členové popíjeli ayahuasku.²⁰⁵

Církevní organizace byla založena Danielem Pereirou de Matos. Během ceremonií věřící zpívají písně, tančí a modlí se v kostelech, které jsou bohatě zdobeny soškami Ježíše Krista, Panny Marie a dalších křesťanských svatých. Členové církve tvrdí, že se během rituálů někteří z nich, a to ti, kteří se nazývají média, převtělují v různé duchy, například v duchy černých otroků, indiánů, dětí, princezen a princů, rostlin a zvířat. Média uvádějí, že během převtělení cítí vedle své identity také přítomnost jiných bytostí, které skrze ně promlouvají a pomáhají ostatním členům při řešení fyzických a psychických těžkostí.²⁰⁶ Na základně toho, v jaké duchy se věřící převtělují, lze pozorovat silný vliv kosmologie původních obyvatel i afrických náboženských idejí.

Ayahuaska hraje v této náboženské organizaci významnou roli. Pijí ji všichni členové, ženy ji konzumují i během těhotenství a pod jejím vlivem rodí i kojí. Do nápoje je přidáváno větší množství *Psychotria viridis* než u ostatních synkretických církví, a

²⁰² STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 125.

²⁰³ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 129.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 121.

²⁰⁵ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 127.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 127.

dokonce i více, než u mestických šamanů. Podle výzkumu Luny tato církev připravuje nejsilnější ayahuasku, se kterou se kdy setkal.²⁰⁷

²⁰⁷ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 127-128.

9. Ayahuaskový turismus

Ayahuaska se může užívat rituálně nebo rekreačně. Rituálně ji požívají domorodé kmeny, mestici a členové synkretických náboženských organizací. Rekreační užívání není naopak vyloženě šamanské či náboženské. Takzvaní „ayahuaskoví turisté“ nesdílejí společnou kosmologii jako tomu je v případě mesticů nebo původních obyvatel a ani stejné náboženské vyznání, které spojuje členy synkretických církví.²⁰⁸

O ayahuaskovém turismu se poprvé v roce 1994 zmínila americká antropoložka Marlene Dobkin de Rios, odpůrkyně tohoto fenoménu. V té době první turisté, zejména ze Severní Ameriky a Evropy, začali navštěvovat Peru, Ekvádor a Brazílii za účelem konzumace ayahuasky.²⁰⁹ Ayahuaskový turismus začal postupně lákat stále větší počet lidí a nápoj ayahuaska se v důsledku globalizace dostával do povědomí obyvatel celého světa. Ayahuaskový šamanismus je dnes znám díky literatuře, umění a internetu.²¹⁰

Ayahuaskový turismus nemá podle Dobkin De Rios s tradičním použitím ayahuasky pranic společného. Seance pro turisty vedou nejčastěji takzvaní neošamani, o kterých bude pohovořeno v následující kapitole. Dobkin de Rios a Rumrill se shodují v tom, že turismus navíc mění a ničí tradiční používání ayahuasky, které má kořeny již v prehistorii.²¹¹ Mestičtí léčitelé ayahuaskový turismus neuznávají a své pacienty by k neošamanům nikdy neposlali. Tvrdí, že ti nekladou dostatečný důraz na zdravotní stav pacienta ani na to, jaké léky před konzumací ayahuasky v poslední době používal.²¹²

Ayahuaskový turismus je dnes v důsledku globalizace fenoménem transkulturním. Neošamani za svými klienty dokonce cestují a ceremonie pro turisty se proto již neodehrávají jenom na území horní Amazonie, ale takřka po celém světě.²¹³

²⁰⁸ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 135.

²⁰⁹ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 169.

²¹⁰ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 337.

²¹¹ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 71.

²¹² Tamtéž, s. 100.

²¹³ TUPPER K. Ayahuasca healing beyond the Amazon: the globalization of a traditional indigenousentheogenic practice. *Global Networks* [online]. 2009, 9 (1), 117-136. Dostupné z: <http://www.kennethtupper.ca/wp-content/uploads/2015/08/Ayahuasca-Healing-Beyond-the-Amazon-Preprint-2009.pdf>, S. 120.

9.1 Neošamani

Ceremonie, které jsou určeny turistům ze západu, jsou vedeny zpravidla neošamany. Většina z nich jsou podle Marlene Dobkin De Rios šarlatáni, kteří často ani neprošli iniciací a neznají proces tradiční amazonské léčby. Mnoho z nich rovněž nezná botaniku, a proto používají i toxické rostliny, pro lidský organismus škodlivé. Nežádka se stává, že neošamani využívají stavu poddajnosti, který ayahuaska vyvolává, a svádějí ženy, které se jejich rituálů zúčastňují. Neošamani svoji práci dělají hlavně za účelem zisku. Za dvoutýdenní pobyt si účtují 8 000 až 10 000 amerických dolarů.²¹⁴ Díky popularitě ayahuaskových rituálů se ekonomická situace států, které mají část svého území v horní Amazonii, zlepšuje. Proto také politické vedení těchto států ayahuaskový turismus nijak neomezuje.²¹⁵

Mezi neošamany se objevují i mladé ženy, které by se podle pravidel tradičního a mestického šamanismu mohly stát šamankami teprve po menopauze. Také turistky se mohou zúčastňovat rituálu, i když právě menstruuje, což je u původních obyvatel naprosto nepřijatelné.²¹⁶

9.2 Nebezpečí ayahuaskového turismu

Ayahuaskaový turismus představuje několikeré nebezpečí. Nápoj může mít nežádoucí vedlejší účinky, pokud člověk užívá určité léky. Proto je třeba všechny medikamenty před rituálem vysadit.²¹⁷ Zejména se to týká antidepresiv, jelikož látky v nich obsažené mohou v interakci s ayahuaskou způsobit serotoninový syndrom, což je život ohrožující stav.²¹⁸ Před tím však nejsou turisté neošamany zpravidla varováni a konzumace ayahuasky může pro ně mít fatální zdravotní důsledky.

Dalším problémem je sexuální obtěžování, kterého se neošamani často dopouštějí. Někteří z nich dokonce vyžadují od účastníků seance při konzumaci ayahuasky úplnou nahotu. Většina turistů není obeznámena s tím, jak by měl rituál probíhat, a proto také vůdce rituálu slepě poslouchají.²¹⁹ Aby ti, kteří cestují za ayahuaskou, nebyli překvapeni

²¹⁴ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 69.

²¹⁵ Tamtéž, s. 71.

²¹⁶ Tamtéž, s. 140.

²¹⁷ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 135.

²¹⁸ Callaway in BLAINEY, M. G., pozn. 42, s. 291.

²¹⁹ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 74.

nekalými praktikami neošamanů, měli by si předem detailně prostudovat, co by daná seance měla obnášet a co od ní mohou očekávat.

9.3 Výhody ayahuaskového turismu

Ne všechny aspekty ayahuaskového turismu jsou však jenom špatné. Mnoho vědců je přesvědčeno, že určitým pozitivem je, když někdo z dnešní postmoderní ateistické společnosti o takový nápoj, jakým ayahuaska je, projeví zájem. A je také dobře, že se i lidé, kteří nepocházejí z kulturního prostředí Amazonie, chtějí seznámit se spiritismem, tradičním způsobem léčení a amazonskou přírodou, která je podle původních obyvatel a mesticů plná duchů. Turisté tak mohou své poznatky a zkušenosti šířit dál, což může napomáhat k udržení tradice.²²⁰

Mnozí vědci se shodují na tom, že ayahuaska má pozitivní efekt na lidský organismus. Turisté po kvalitní seanci zpravidla také pocítují ve svém životě změnu k lepšímu. Často se cítí méně agresivní, méně napjatí a úspěšnější. Ayahuaska také hraje roli při léčení závislosti na návykových látkách.²²¹ Jak již zmíněno, je v UDV a dalších synkretických náboženských organizacích mnoho jejich členů, kteří se po konzumaci ayahuasky vzdali drog, na kterých byli dříve závislí.

Jacques Mabit, francouzský lékař, založil roku 1992 v Peru centrum Takiwasi, ve kterém se léčí závislost na alkoholu a návykových látkách, nejčastěji heroinu a kokainu. Při léčbě se zde používá i ayahuaska. V programu centra jsou i desetidenní diety pro turisty, během nichž se nápoj rovněž podává.²²²

9.4 Motivace turistů

Luna se při svém terénním výzkumu ptal ayahuaskových turistů ze západních společností, proč se rozhodli konzumovat tento nápoj. Zde je výčet jejich odpovědí:

„Mám zdravotní problémy a potřebuji poradit. Toužím do hloubky prozkoumat svou kreativní stránku. Přeji si vidět obrazy, které by mi mohly pomoci v ozdravném procesu. Chtěl bych ke svému životu přistupovat jiným způsobem. Chtěl bych pokračovat v práci s duchy. Chci znovu získat ztracenou duši a zbavit se té hanby, kterou s sebou nesu

²²⁰ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 81.

²²¹ Tamtéž, s. 141.

²²² TAKIWASI CENTER. Takiwasi [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <http://www.takiwasi.com/eng/dieta.php>

většinu života. ²²³ Jak lze vyvodit, turisté konzumují ayahuasku pro zcela jiné účely, než původní obyvatelé a mestici. Často pijí ayahuasku za účelem osobního rozvoje a nalezení podstaty sebe samotného. V dnešním postmoderním světě není již kladen tak velký důraz na rodinu ani na komunitu, vládne *individualismus*. To je naprostý opak toho, co uctívají indiáni, pro které je jejich komunita na prvním místě a jež používají ayahuasku při léčení nemocí, ochraně komunity před duchy a nepřáteli a k věštění budoucnosti pro dobro společnosti. ²²⁴

²²³ STRASSMAN, R., pozn. 5, s. 140.

²²⁴ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 70-73.

10. Budoucnost ayahuasky

Po mnoho let byl výzkum psychedelických látek na lidech zakázán. Tyto látky se v nedávné době opět začaly využívat, zejména pak při výzkumu léčby mentálních nemocí. Nejvíce se testuje extáze, marihuana, psilocybin, ale i ayahuaska.²²⁵

Ayahuaska se dnes nekonzumuje jenom na území Jižní Ameriky, ale i mimo toto tradiční teritorium - v Severní Americe, Evropě, Austrálii, Novém Zélandu a v některých částech Asie. V současnosti existují tři možnosti konzumace ayahuasky mimo kulturní areál horní Amazonie: 1. konzumace v synkretických církvích jako je Santo Daime nebo União do Vegetal, které mají své pobočky v USA i v některých zemích Evropy, 2. léčebná konzumace pod vedením neošamanů, která se dnes již uskutečňuje skoro po celém světě, 3. ingredience na přípravu ayahuasky lze koupit na internetu, a nápoj lze proto připravit a konzumovat prakticky kdekoli.²²⁶ Tento třetí typ konzumace se nazývá „DIY“ - „do it yourself“, což lze do češtiny přeložit jako „udělej si sám“. Je to zcela nový koncept užívání ayahuasky, který nemá žádná pravidla. Při všech ostatních typech konzumace ayahuasky (původními obyvateli, mestici, synkretickými církvemi i v rámci ayahuaskového turismu) určitá pravidla existují. V dnešní době si tedy může ayahuasku každý teoreticky vyrobit sám doma a nemusí při její konzumaci dodržovat žádná pravidla. To představuje zcela nový fenomén, který souvisí s individualizací postmoderního globalizovaného světa. V tradičních společnostech, které nápoj popíjejí, je ayahuaska spojena s posvátmem, kdy se konzumenti spojují s nadpřirozenou říší. V těchto společnostech jsou víra, posvátno a rituály spojeny a nemohou být od sebe separovány. Rituály spojují členy komunity. Takzvaný koncept „DYI“ je opakem tradičního použití ayahuasky a je spojen s individualismem a sekularizací.²²⁷

Popularita ayahuasky je silně spojena s internetem, kde jsou informace o ní lehce dostupné. Na sociálních sítích existuje dokonce několik stovek skupin, které informují o ayahuasce. Na Facebooku je možné dohledat soukromou skupinu „O ayahuasca

²²⁵ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 135.

²²⁶ TUPPER K. Ayahuasca healing beyond the Amazon: the globalization of a traditional indigenousentheogenic practice. *Global Networks* [online]. 2009, 9 (1), 117-136. Dostupné z: <http://www.kennethtupper.ca/wp-content/uploads/2015/08/Ayahuasca-Healing-Beyond-the-Amazon-Preprint-2009.pdf>, s. 119.

²²⁷ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 137-138.

po slovensky aj česky“.²²⁸ Tam lidé píší své zážitky s ayahuaskou a jsou zde vytvořeny události pro ayahuaskové seance. Ty se však neuskutečňují v České republice, nejčastěji se odkazuje na ceremonie konané v Rakousku či Německu. Rovněž se zde předávají informace o ayahuaskových sezeních, která se uskutečňují v Peru nebo Brazílii. Pokud na YouTube zadáte heslo *ayahuasca*, zobrazí se 335 000 videí, na Google vyhledávači se v reakci na heslo *ayahuasca ceremony* objeví 369 000 odkazů.²²⁹

Ayahuaska se stává populární také v rámci západní popkultury. V roce 2016 Chelsea Handler, známá americká herečka a bavička, ve svém pořadu *Chelsea Does*²³⁰ věnovala jeden jeho díl právě konzumaci ayahuasky. Tento dokument je zveřejněn na Netflixu, webových stránkách amerického poskytovatele filmů, který je dostupný v 190 zemích světa. Ve filmu *Tohle je ráj*²³¹ hollywoodská herečka Jennifer Aniston popíjí ayahuasku a v roce 2017 je ayahuaska zmiňována například i v populárním seriálu *This Is Us*.²³² Také známé osobnosti jako Sting, Paul Simon nebo Oliver Stone veřejně podporují konzumaci tohoto nápoje.²³³ Ayahuaska se tak stává pojmem známým po celém světě a dostává se do povědomí stále většího počtu lidí.

Na druhou stranu se drasticky snižuje počet původních obyvatel, kteří ayahuasku používají v útrokách amazonského pralesa. Lidé z vesnic a džungle se stěhují do velkých měst. Amazonská kultura se tak neustále proměňuje a spolu s ní i ayahuaskové rituály. Je dost možné, že tradiční ayahuaskový rituál, který je prováděn po tisíciletí indiány, v budoucnu zcela vymizí a nadále se budou vykonávat pouze rituály pod vedením mesticů a neošamanů či „DIY“ metoda v soukromí domova. Jelikož se ayahuaska stává stále populárnější a poněvadž liána *Banisteriopsis caapi* roste pouze na území horní Amazonie, je rovněž možné, že se tato rostlina brzy stane ohroženým druhem.²³⁴

²²⁸ O ayahuasca po slovensky aj česky. *Facebook* [online]. [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/486597548113578/>

²²⁹ ke dni 29.3.2017

²³⁰ *Chelsea Does*. 4. díl. *Chelsea Does Drugs* [epizoda dokumentárního seriálu]. Netflix, 22. 1. 2016.

²³¹ *Tohle je ráj* [Wanderlust] [film]. Režie David WAIN. USA, 2012.

²³² *The Right Thing to Do*. 11. díl. *This Is Us* [epizoda televizního seriálu]. USA, NBC, 10. 1. 2017.

²³³ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 337.

²³⁴ DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R., pozn. 12, s. 135, 144.

Závěr

Předkládaná práce se zabývá ayahuaskou, psychedelickým nápojem, který tradičně užívají domorodé amazonské kmeny a mestičtí obyvatelé v kulturním areálu horní Amazonie v Jižní Americe. Cílem práce je analýza kulturní a sociální funkce ayahuasky v konkrétních kulturních kontextech. Proto jsou v práci představeny různé skupiny, které ayahuasku konzumují.

Původní obyvatelé používají ayahuasku při šamanské iniciaci, magických a náboženských rituálech, věštění, kouzelnictví a při léčení nemocí. Ayahuaska hraje důležitou roli jak v životě jedince, tak v životě celé komunity. Její konzumace podporuje společenskou soudržnost a je jedním z prvků, který napomáhá k zachování kmenové identity původních obyvatel.

Mestický šamanismus volně navazuje na tradici šamanismu domorodců, a proto se použití ayahuasky u mesticů příliš neliší od užívání nápoje původními kmeny. I mestici používají toto psychedelikum při učení šamana a léčení nemocí, přičemž ayahuaska slouží hlavně jako nástroj k poznání příčiny onemocnění. S procesem léčení jsou spojeny halucinatorní vize, které se pod vlivem ayahuasky dostávají a při nichž by měl pacient spatřit původce své nemoci.

Od 20. století je ayahuaska používána v kontextu synkretických církví. V práci jsou představeny tři hlavní náboženské organizace, které ayahuasku používají při svých ceremoniích jako svátost. Základny těchto církví jsou dnes již i na území USA a některých evropských států.

V posledních letech se objevuje fenomén ayahuaskového turismu, kdy lidé, převážně ze Severní Ameriky a Evropy, cestují do horní Amazonie za účelem požití tohoto nápoje. Jejich motivace ke konzumaci jsou různorodé. Je zajímavé, jak ayahuaska, která se tradičně používá pro dobro celé společnosti v rámci kmenů původních obyvatel a mesticů, může najít využití i u lidí západní civilizace, jejíž charakteristickým rysem je důraz na individualitu.

Ayahuaska se dnes již nepoužívá jen na území Jižní Ameriky, ale seance se konají také v Severní Americe a Evropě. Turisté tak již nejsou nuceni cestovat přes polovinu světa, aby mohli ayahuasku okusit. Dnes existuje takzvaný jev „DIY“, kdy si jedinec může přísady nápoje obstarat přes internet a popíjet tak ayahuasku v komfortu domova.

Ayahuaska se v důsledku globalizace světa stává stále populárnější, což dokazuje i mnoho příspěvků na internetu nebo pořady v televizi. Tento jev však představuje i určitá negativa, jak pro ayahuasku samotnou, jejímž rostlinným přísadám hrozí vyhubení, tak pro společenství původních obyvatel a mesticů, jejichž tradiční rituály se vlivem tlaku západní kultury proměňují a v budoucnosti by mohlo dojít k jejich úplnému vymizení.

Přílohy

Iquitos

Oblast horní Amazonie není jenom pralesem, Celé území čelí v posledních desítkách let velké demografické expanzi. Lidé z těžko dostupných míst v pralese se stále častěji stěhují do měst. Největší z nich jsou Pucallpa a Iquitos. Právě v druhém zmíněném městě sbírali významní vědci jako botanik R. Spruce, antropoložka M. Dobkin Rios nebo antropolog L. E. Luna materiály pro své práce a zkoumali zde používání ayahuasky napříč mestickými experty.²³⁵ A tak nejvíce informací o ayahuasce a jejím využití mestici pochází právě z tohoto města.

Město Iquitos se nachází na levém břehu Amazonky. Bylo založeno v první polovině 18. století jezuitskými misionáři. Během kaučukové éry v letech 1880-1914 se stalo kosmopolitním střediskem. Platilo se tam anglickou librou a importovalo se tam zboží z Anglie i z USA. Během „kaučukového boomu“ se do Iquitos nastálo přistěhovalo mnoho lidí, kteří pracovali na kaučukových plantážích v džungli. Tím se výrazně zvýšil počet jeho obyvatel. V té době se začaly kaučukové plantáže objevovat i v Asii a Africe. Během 2. světové války obsadili Japonci kaučukové plantáže v jihovýchodní Asii, která byla do té doby hlavním vývozcem kaučuku. Ten se proto začal znovu hledat v Amazonii, což tam vyvolalo populační explozi. V roce 1971 se v blízkosti Iquitos objevila ropa, proto počet obyvatel nadále vzrůstal. Město je i dnes populární mezi imigranty z amazonského pralesa i z ostatních částí Peru, kteří sem přinášejí tradiční praktiky. Proto je Iquitos tak vhodné pro sběr dat a materiálu.²³⁶

Iquitos je dnes největším městem na světě, které je přístupné pouze lodí nebo letadlem. Je to velmi rušné město, plné tříkolek a aut. Většina zboží je sem dovážena až z Brazílie. Proto jsou zde také ceny vyšší než v jiných městech.²³⁷

²³⁵ LUNA, L. E., pozn. 56, s. 25-27.

²³⁶ Tamtéž, s. 35-37.

²³⁷ BEYER, S. V., pozn. 52, s. 293.

Obrazové přílohy

Oblast horní Amazonie, kde se ayahuaska tradičně konzumuje.²³⁸

Ayahuaska z liány *Banisteriopsis caapi* a listů *Psychotria viridis*²³⁹

²³⁸ Region of South America where Ayahuasca is grown and in use. In: *Ethnobotany Wiki* [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://fa12bio124001.providence.wikispaces.net/Ayahuasca>

²³⁹ Why is DMT and ayahuasca illegal? In: *Www.hangthebankers.com* [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.hangthebankers.com/why-is-dmt-ayahuasca-illegal/>

Obraz ayahuaskové vize, který namaloval ayahuasquero Pablo Amaringo²⁴⁰

²⁴⁰ AMARINGO, P. Misterio Profundo. In: *Fineartamerica* [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <https://fineartamerica.com/featured/misterio-profundo-pablo-amaringo.html>

Seznam použitých zdrojů

- 1) AMARINGO, P. Misterio Profundo. In: *Fineartamerica* [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <https://fineartamerica.com/featured/misterio-profundo-pablo-amaringo.html>
- 2) BEYER, S. V. *Singing to the plants: a guide to mestizo shamanism in the upper Amazon*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2009, xiii, 530 p. ISBN 0826347290.
- 3) BLAINEY, M. G. Forbidden Therapies: Santo Daime, Ayahuasca, and the Prohibition of Entheogens in Western Society. *Journal of Religion and Health* [online]. 2015, 54 (1), 287-302 [cit. 2017-02-25]. DOI: 10.1007/s10943-014-9826-2. ISSN 00224197. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/s10943-014-9826-2>
- 4) BOWIE, F. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-3789.
- 5) DOBKIN DE RIOS, M.; RUMRRILL, R. *A hallucinogenic tea, laced with controversy: ayahuasca in the Amazon and the United States*. Westport, Conn.: Praeger, 2008, 162 s. ISBN 9780313345425.
- 6) DOBKIN DE RIOS, M. *Hallucinogens: cross-cultural perspectives*. Bridport: Prism, 1990. ISBN 185327061X.
- 7) DOBKIN DE RIOS, M. *Visionary vine: psychedelic healing in the Peruvian Amazon*. San Francisco: Chandler Pub. Co, 1972, ix, 161 p. ISBN 0810204568.
- 8) ELIADE, M. *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*. Praha: Argo, 1997, 433 s. ISBN 8072031538.
- 9) FURST, P. T. *Halucinogeny a kultura*. Praha: Maťa, 1996, 256 s. Nové trendy. ISBN 8085905205.
- 10) Chelsea Does. 4. díl. Chelsea Does Drugs [epizoda dokumentárního seriálu]. Netflix, 22. 1. 2016.
- 11) LUKÁŠOVÁ, R. *Ayahuasca v kulturních kontextech Peru a České republiky*. Olomouc, 2011. Bakalářská diplomová práce. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Vedoucí práce Mgr. Eva Čermáková, Ph. D.
- 12) LUNA, L. E. *Vegetalismo: šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Překlad Jiří Salzmann. Praha: DharmaGaia, 2002, 267 s., [8] barev. obr. příl. Religio. ISBN 8086685020.
- 13) MASTERS, R.; HOUSTON, J. *Druhy psychedelické zkušenosti: klasický průvodce účinky LSD na lidskou psychiku*. Přeložil Martina SWEENEY-SANOLLOVÁ. V Praze: Maťa, 2004. Nové trendy. ISBN 8072870858.
- 14) MCCLEARY, J. B.; MCCLEARY, J. J. (ed.). *Hippie slovník: kulturní encyklopedie (a frazeikon) 60. a 70. let 20. století*. Praha: V koprodukcí s nakl. Levné knihy, a.s. vydalo nakl. Volvox Globator, 2010. ISBN 9788072077908.
- 15) METZNER, R. *Sacred vine of spirits: ayahuasca*. Rochester, Vt.: Park Street Press, c2006. ISBN 1594770530.
- 16) MIOVSKÝ, M. *LSD a jiné halucinogeny*. Boskovice: Albert, 1996. ISBN 8085834359.

- 17) O ayahuasca po slovensky aj česky. *Facebook* [online]. [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/486597548113578/>
- 18) PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006. Psyché. ISBN 9788024708713.
- 19) Region of South America where Ayahuasca is grown and in use. In: *Ethnobotany Wiki* [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://fa12bio124001.providence.wikispaces.net/Ayahuasca>
- 20) SCHULTES, R. E.; HOFMANN A. *Rostliny Bohů: jejich posvátná, léčebná a halucinogenní moc*. Praha: Volvox Globator, 1996, 192 s. ISBN 8086013049.
- 21) STAFFORD, P. G. *Encyklopedie psychedelických látek*. Praha: Volvox Globator, 1997, 495 s. Labyrint (Smena). ISBN 8072070576.
- 22) STRASSMAN, R. *DMT: molekula duše: převratný vědecký výzkum stavů blízkých smrti a mystických prožitků*. Praha: Dybbuk, 2005. ISBN 8086862100.
- 23) STRASSMAN, R. *Vnitřní cesty do vnějšího vesmíru: cesty do jiných světů prostřednictvím psychedelik a dalších spirituálních technik*. Praha: Dybbuk, 2010, 365 s. ISBN 9788074380303.
- 24) TAKIWASI CENTER. Takiwasi [online]. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <http://www.takiwasi.com/eng/dieta.php>
- 25) The Right Thing to Do. 11. díl. This Is Us [epizoda televizního seriálu]. USA, NBC, 10. 1. 2017.
- 26) Tohle je ráj [Wanderlust] [film]. Režie David WAIN. USA, 2012.
- 27) TUPPER K. Ayahuasca healing beyond the Amazon: the globalization of a traditional indigenous entheogenic practice. *Global Networks* [online]. 2009, 9 (1), 117-136. Dostupné z: <http://www.kennethtupper.ca/wp-content/uploads/2015/08/Ayahuasca-Healing-Beyond-the-Amazon-Preprint-2009.pdf>
- 28) Why is DMT and ayahuasca illegal? In: *Www.hangthebankers.com* [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.hangthebankers.com/why-is-dmt-ayahuasca-illegal/>